

B

Economi que

Föreningspost

BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNINGVid definitiv flyttning återsänds
försändelsen med nya adressen på
baksidan (ej adressidan).NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET

Returadresser:

SVERIGE

c/o Hälsinglands museum, Storgatan 31.
S-824 30 HUDIKSVALL

NORGE

Steinar Sørli, Svartediksv. 14 c.
N-5009 BERGEN.

DANMARK

Søren Espersen, Stenstykkevej 34.
DK-2650 HVIDOVRE.

Palautukset:

FINLAND

Päivi Maaranen, Timmerdammsvägen 5 J 109.
SF-00640 HELSINGFORS.

Vilda djur till förtret och fördärv

– konflikternas etnobiologi

Anmälan, se sidan 3

Linné skrev:

*"Hela verden är full med Rofdjur, som mörda
och uppäta hvarandra utan återvändo, och de
som allenast röfva växter, skonas likväl icke af
rofdjuren.**De mindre och svagare blifva merendels alltid
angrepne af de större och starkare".*

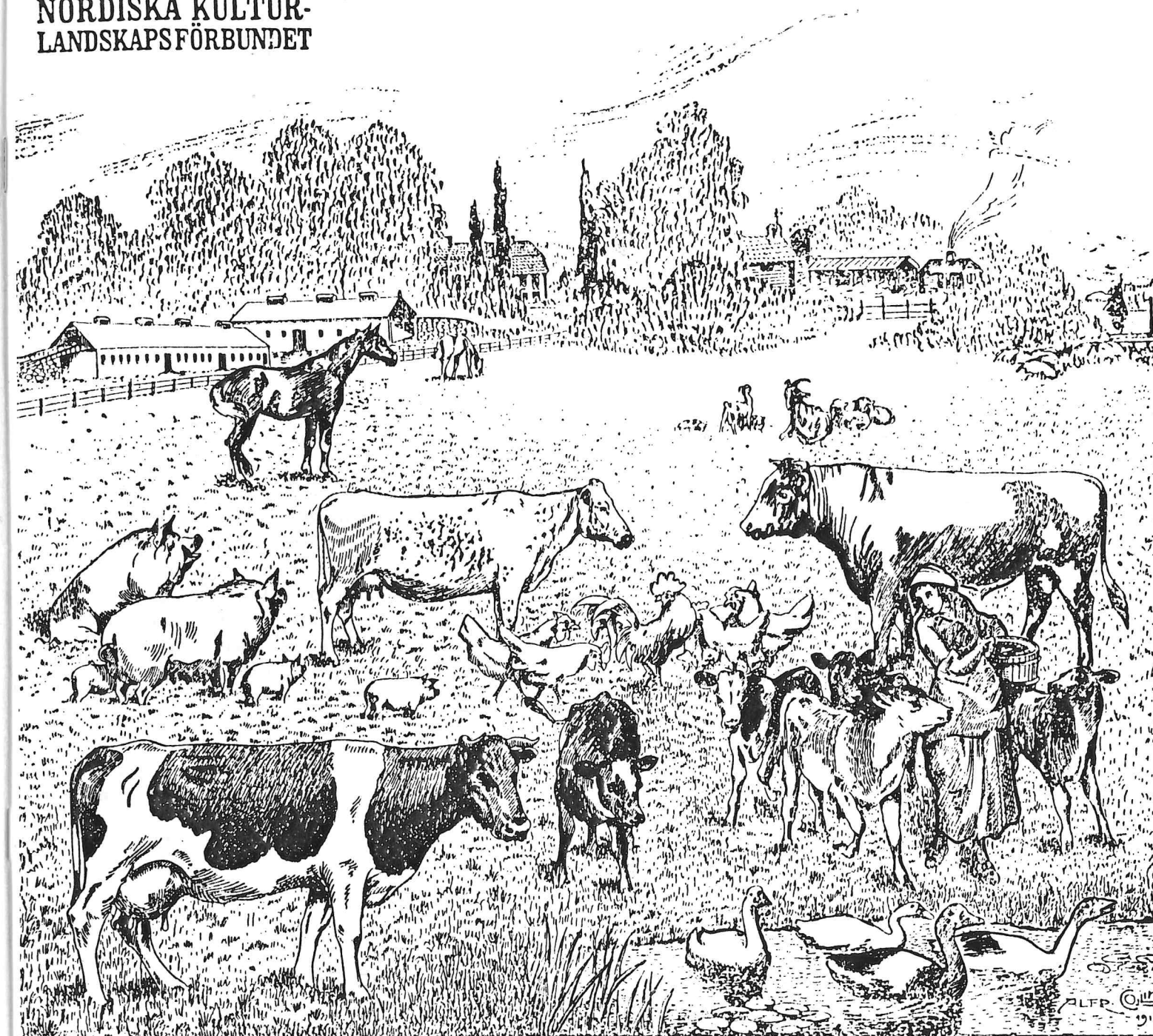
Många av dessa djur konkurrerar på grund
av detta också med människan och påverkar
hennes utkomst. I vissa fall kan det vara
frågan om liv och död. Enligt 1864 års
jaktstadga räknades björn, varg, lo, järv,
mård, utter, säl, berggub, hök och falk som
skadedjur. Idag är begreppet skadedjur inte
längre önskvärt men många av problemen
kvarstår fortfarande.

Etnobiologisymposiet 2003 i Järvsö,
Hälsingland och Sverige, avser att belysa
människans förhållande till de djur som
konkurrerar med henne och hur man har
sökt lösa problemen förr och nu. Likheter
och skillnader i hur man har handskats med
konflikterna inom olika näringar kommer att
illustreras.

Symposiet arrangeras av Nordiska kultur-
landskapsförbundet tillsammans med pro-
jektet Människan, växterna och djuren –
etnobiologi i Sverige samt i samverkan med
Järvzoo och Rovdjurscentret De 5 Stora.
Programmet består av föreläsningar och
diskussioner varvade med studiebesök och
exkursioner.

SVERIGE
PORTO BETALT

Symposium 11–13 juni 2003

NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET

29/30 * december 2002

ISSN 1102-6553

Grex kraftfoderfosfat, annons
Alfred Collin, 1912

Ur LOMMEN

Förbundet kraftsamlar för framtiden

Кельвин Экеланд
Швеция

АССОЦИАЦИЯ НОРДИК ПО КУЛЬТУРНЫМ ЛАНДШАФТАМ

Lena Bergils och jag var den 9 – 11 oktober 2000 på en internationell konferens i Odintsovo regionen i Ryssland där man hade temat "Problem kring bevarande och utveckling". Jag fick möjlighet att presentera NKF och mitt lilla anförande finns också i rapporten. Den är illustrerad med utsikten från vårt köksfönster i Hålsjö. Konstnär är konferensens värd Olga Sevan, president i ryska ECOVAST, som var på "svarsvisit" på vår vintern.

OMSLAGSBILDEN gör reklam för Grex kraftfoder. Låt den vara dubbelt symbolisk, dels det förtröstansfulla, givmilda landskapet, dels förbundets djupa andetag inför kraftsamlingen som bryter en tidigare allmän nedgång.

Ursäktade röran! brukar det stå när en affär bygger om. Förbundet bygger också om, men fungerar under tiden. Se den skenbara förvirringen som tecken på växtkraft och vitalitet. Kunskapens träd ympas om, samtidigt som gamla grenar stimuleras att ge maximalt med frukt.

Även om det inte blev mer än två nummer av LOMMEN 2002 så blev det i alla fall fyra föreningspublikationer genom årsböckerna nr 13 och 14; låt vara att de kom i fel ordning. För säkerhets skull gör vi nu ett dubbelnummer.

LÄNGTAN OCH MINNEN

Skärgårdshavet – folk och landskap, visst väcker det fantasi och längtan, och minnen för dem som var med. Jag hoppas det blir samma med *Norra Hälsingland. Etnobiologi och lokalbefolkningars kunskapsskatt*, som kommer lagom till jul.

De som missade **Hälsingland** då det senast begav sig har chansen igen 11 – 13 juni 2003. De som längtar tillbaka är givetvis också välkomna. Berätta för bekanta. Mer om evenemanget *Vilda djur till förtret och fördärv – konflikternas etnobiologi*, på **sista sidan** och markera intresse genom att skicka ett meddelande till mig (*se nästa sida*).

MUSEIJORDBRUK

Styrelsen har beslutat delta som medarrangör i ett nordiskt seminarium om Museijordbruk i Sverige under 2003. Mer information kommer senare.

Intresse kan redan nu anmälas genom att sända Email till <landskapshistoria@hembygd.se>.

ÅRSMÖTET 2003 I FINLAND

Hålls i Huvudstadsområdet torsdag **26** till söndag **29 juni**. Tema är "Storstadsnära kulturlandskap – förvaltning, vård och kunskapsförmedling".

Vi får besöka världsarvsområdet Sveaborg samt Tammela naturskyddsområde i skogsbygd och Gammelstadsvikens fågelskyddsområde vid en å.

Styrelsen har enats om att kostnaden för årsmöte och konferens **inte** bör överstiga **3000 kronor** (för säkerhets skull anges inte vilket lands kronkurs som avses – man kan hoppas på Islands).

Styrelsen har vidare med tacksamhet tagit emot synpunkter från medlemmar, bland annat om formerna för och styrelsens engagemang i planering och genomförande ("kvalitetssäkring") i årsmötesarrangemangen och bejakar kritiken samt uppmanar kommande årsmötesarrangörer att ta till sig av redovisade medlemssynpunkter. Styrelsen ska inför årsmötet i Finland utse ett arbetsutskott, som lämnar ett förslag till program, vilket sedan stäms av i styrelsen. Definitiva programmet publiceras i nästa LOMMEN eller sänds per post till medlemmarna senast den sista februari 2003.

Se vidare sidan 7.

FÖRBUNDETS FRAMTID

Styrelsen har bestämt att Steinar Sørli (sammankallande), Sören Espersen och Gabrielle Prenzlau-Enander ska lämna konkreta förslag samt utveckla och verkställa produktion av **Hemsida** och **Nyhetsbrev** för denna till en kostnad av maximalt 10 000 NKR per år. Redovisning ska ske vid styrelsemöte i januari 2003.

Oberoende av detta beslut fortsätter Jan Höglo, sitt uppdrag att ge förslag som kan förbättra förbundets framtid. Hjälp Jan med förslag för hans arbete!

SUOMALAINEN SALAISUUS

Den finska internetsidan för NKF finns redan. Sök den på arkeonet-sidorna

<http://www.arkeo.net/kulmaise.htm>

Päivi skriver: Den är tyvärr bara på finska. Därför är sidan mycket enkel och innehåller bara text. Jag har själv tänkt på efter årsmöte 2003 här i Finland att jag måste utveckla sidan med färgbilder och mera text.

En sak till. Om det blir svårigheter att få en sida öppna sig, så kan man göra på det här sättet:

- 1) man går på LYCOS sökprogram (finns i Internet)
- 2) man skriver på sökningsfrågan: pohjoismainen kulttuurimaisemaliitto
- 3) man klickar 'go'
- 4) man väljer den sidan som heter Pohjoismainen kulttuurimaisemaliitto och sidan borde öppnas.

BÖCKER

De böcker som anmäls i LOMMEN är sådana som vi tror intresserar många läsare. En hel del av dessa böcker kan vara svåra att få tag på i vanliga boklädor. Här kommer några adresser som kan vara till hjälp för er eller er bokhandlare vid förvärv:

Foranderlige Landskaber,

Syddansk Universitetsforlag. Tel +45 66 15 79 99
Fax +45 66 16 81 26 Email press@forlag.sdu.dk
www.universitypress.dk

Skärgårdens betesmarker,

Oy Edita Ab. Tel +358 (0)9 566 0266
Fax +358 (0)9 566 03 80
Email asiakaspalvelu@edita.fi
www.edita.fi/netmarket

Gamla ekar,

Åke Carlsson. Tel +46 (0)322 66 41 38
Fax +46 (0)322 62 32 36 Email images@tiscali.se
Email ake.carlsson@hem.utfors.se

rovdjur,

Bokförlaget Max Ström. www.maxstrom.se
Tel +46 (0)8 624 74 14 Fax +46 (0)8 85 13 29
Email info@wwf.se

Svenska alvarmarker,

Naturvårdsverket förlag, kundtjänst
Tel +46 (0)8 698 12 00 Fax +46 (0)8 698 15 15
Email kundtjanst@naturvardsverket.se
www.environ.se

Tillägg

På verkligt ideell väg sker väldigt mycket runt om i Norden. Med anledning av hälsningen från Goth Bertil Johansson vill jag peka på två intressanta skrifter som han ligger bakom. Den första är:

Livet runt en fäbod av Victoria Törnqvist. Det är en intressant dokumentation Prästbodarna och några andra fäbodar från förr och in i vår tid. Rättviks hembygdsförening är förlag.

Fäbodväsendet i Ångermanland med sidoblick på förhållandena i närliggande landskap är den långa titeln på den andra boken. Den är ett faksimil av en utgåva från 1885 som ger en initierad skildring av det "gamla" fäbodlivet. Förläggare är Gothgårdens fäbodbruk.

Båda böckerna kan köpas via Goth Bertil Johansson Blecket, S-795 92 RÄTTVIK.
Tel & fax +46 (0)248 141 59

Vilda djur till förtret och fördärv
Konflikternas etnobiologi, i Hälsingland
Järvsö, 11 – 13 juni 2003

Mer information om symposiet kommer att finnas på Centrum för biologisk mångfalds hemsida:
<http://www.cbm.slu.se/konferenser>

Vill du ta del av kommande informationsutskick rörande symposiet i Järvsö 11–13 juni så skriv Namn, Titel, Adress, Telefon- och Faxnummer samt uppgift om E-post på ett vykort eller dylikt och skicka det till

Nordiska kulturlandskapsförbundet
c/o Kelvin Ekeland, Hälsinglands museum
Storgatan 31
S-824 30 HUDIKSVALL Telefax: 0650-335 44

Nordiska Kulturlandskapsförbundets årsmöte den 28 juni 2002, Ölands Skogsby, Sverige.

1. Mötet öppnades av ordförande Arnold Samuelsson och deltagarna hälsades välkomna till mötet.
2. Till mötesordförande valdes Jan Lundegren och till mötessekreterare valdes Cristina Prytz. Karl-Erik Frandsen och Örjan Bergils valdes till protokolljusterare.
3. Dagordningen godkändes av årsmötet.
4. Mötet ansågs vara behörigt utlyst.
5. Antalet medlemmar vid årsmötet räknades till 54 personer.
6. Arnold Samuelsson läste upp styrelsens årsberättelse för 2001 och mötet hade inget att tillägga. *Bilaga 1.*
7. Arnold Samuelsson informerade om styrelsens arbete 2002. Jan Morten Høglo informerade om utredningen om NKF:s roll i framtiden.
 - Under våren har två nummer av Nordisk bygd kommit ut, nummer 14 från Skärgårdshavet i Finland samt nummer 15 från Vega i Norge. Nummer 13 saknas ännu.
 - Lommen har utkommit med nummer 28.
 - Styrelsen har också skickat ut värvningsbroschyren till grupper som borde vara medlemmar.
 - Hälsinglands museum och NKF har skrivit ett avtal som innebär att museet i fortsättningen hjälper NKF med en fast kanslifunktion. Museet arkiverar NKF:s protokoll, skickar ut Lommen och fungerar som NKF:s brevlåda. Från museet kan äldre nummer av Lommen och NB beställas. NKF betalar nu 5 000 SKR per år för kanslifunktionen.
8. Kassör Steinar Sørli presenterar NKF:s ekonomi.
 - Jan Morten Høglo har fått styrelsens uppdrag att utreda samt sammanställa styrelsens arbete rörande NKF:s framtid. Bakgrunden är det sjunkande medlemstalet. I de nordiska länderna har en ökad medvetenhet för kulturlandskapets tvärvetenskapliga värden växt fram sedan föreningen bildades. Idag behöver vi inte slå in några dörrar, de är redan öppna. För de flesta ses NKF:s största styrka vara just årskonferensen och kontaktnätet. Det finns dock de som önskar en mer aktiv politisk linje med ett synligare förbund som söker debatt. Jan Morten hoppas kunna få fler synpunkter från medlemmar under det närmsta året.
 - Medlemsantalet fortsätter att sjunka, under 2001 betalade 284 personer och institutioner medlemsavgiften mot 303 år 2000. I Norge och Finland har medlemsantalet förändrats minst. Sänkningen av medlemsavgiften för institutioner från 800 kronor till 500 kronor verkar inte ha haft någon avgörande betydelse då institutionsmedlemmarna minskat från 20 år 2000 till 14 år 2001 (i år, 2002, har dock siffran ökat till 16).
 - En ekonomisk översikt för 2001 framlades av kassören. NKF har fyra olika konton i fyra länder vilket givetvis försvårar kassörens arbete. De fyra kontaktpersonerna har ansvar för respektive lands konto och

ekonomin sammanställs sedan av kassören som har yttersta ansvaret för ekonomin. NKF har under de senaste åren haft en mycket god ekonomi för en så pass liten förening, men i de höga intäkterna ligger offentliga bidrag för Nordisk bygd nummer 13, 14 och 15. Det danska kontots redovisning fick kassören tillgång till i dag, den 28 juni 2002, vilket medfört att en ekonomisk redovisning för NKF:s ekonomi 2001 inte har varit möjlig att sammanställa. Ekonomin har följaktligen inte heller skickats komplett till revisorerna.

Redovisningen som presenteras här på årsmötet kan därmed bara ge en bild av ekonomin för 2001. Årskonferensernas arrangerande är föreningens största intäkt och kostnad. Till årskonferensen år 2000 på Vega fick kassören stöd för över 180 000 Nkr. Till årskonferensen i Skagen 2001 fick NKF inget stöd och konferensen slutade med ett minus på, omräknat i norska kronor, drygt 8000. En stor utgiftspost är styrelsemötena och under 2001 hölls två möten, i Bergen under våren och ett i anslutning till konferensen och årsmötet i Skagen. De långa avstånden gör att kostnaderna för styrelsemöten blir höga, även om boendekostnaden hålls nere.

- Årsmötet ifrågasatte varför det är så låga räntesatser på kontona, främst det svenska. Kassören svarade att det beror på att ett postgirokonto ger väldigt lite eller ingen ränta. Styrelsen bör undersöka alternativa kontoformer.
 - Anders Myrtue redogjorde för den Danska ekonomin. På grund av missförstånd mellan Anders och Steinar och en mycket hektisk period i arbetet har inte Anders färdigställt ekonomin tidigare. Idag finns dock alla papper och en första genomräkning visar att allt stämmer. Anders färdigställer nu redovisningen till kassören.
 - Kassören räknar med att ha räkenskaperna för 2001 färdiga senast den 30 september i år.
9. Revisionsberättelse för 2001 lästes upp. Ingen av revisorerna var närvarande vid mötet. Revisorerna föreslår att årsmötet låter genomföra en fullständig och fristående revision av auktoriserad revisor för förbundets räkenskaper 2001 och första halvåret 2002. Att årsmötet inte beviljar den avgående styrelsen ansvarsfrihet innan

detta är genomfört. Att kassör Steinar Sørli och dansk kontakt Anders Myrtue som närmast berörda inte kvarstår i den kommande styrelsen. *Se bilaga 2.*

- Arnold Samuelsson svarar på revisorernas skrivelse på styrelsens vägnar. Styrelsen menar att det är ytterst olyckligt att räkenskaperna inte blivit klara i tid och att det finns flera skäl till detta. Arnold framhöll att hela styrelsen är ansvarig. När nu styrelsen sett räkenskaperna från Danmark finns det inget som tyder på att några oegentligheter förekommit. Styrelsens förslag är att redovisningen för 2001 nu görs klar av kassör Steinar Sørli och kontaktperson Anders Myrtue för att sedan lämnas till en auktoriserad revisor. När det gäller 2002 anser inte styrelsen att det ska vara nödvändigt, det får i sådant fall nästa årsmöte besluta om. Styrelsen har inte ens diskuterat revisorernas sista punkt.
 - Anders Myrtue meddelar att han ej har för avsikt att sitta kvar i styrelsen då hans arbetsbörda inte verkar lätta närmsta året och han känner att han inte kommer att göra ett bättre jobb till nästa år.
 - Efter diskussion beslutar mötet att ge den blivande styrelsen mandat att slutföra räkenskaperna för 2001 och att om så behövs konsultera en redovisningsfirma. Därefter ska räkenskaperna underställas en auktoriserad revisors granskning. Frågan om styrelsens ansvarsfrihet bordlägges till nästa gång medlemmarna samlas till möte. Frågan om ansvarsfrihet blir första punkten på nästa möte. År 2002 års räkenskaper ska ej underställas auktoriserad revisors granskning men styrelsen får mandat att, om så önskas, konsultera en redovisningskonsult. Mötet anser inte att revisionsberättelsen bör utpeka enskilda styrelsemedlemmar då styrelsen, som Arnold framhållit, i helhet är ansvarig.
10. Styrelsen medges därmed ej ansvarsfrihet. Frågan om styrelsens ansvarsfrihet bordlägges till nästa gång medlemmarna samlas till möte. Frågan om ansvarsfrihet blir första punkten på nästa möte.
 11. Val av styrelsemedlemmar. Valberedningens sammankallande Ann Norderhaug får ordet:

- Styrelsen består idag av:
Ordförande Arnold Samuelsson, Sverige.
Vice ordförande och kontaktperson Anders Myrtue, Danmark.
Kassör och kontaktperson Steinar Sørli, Norge.
Sekreterare Cristina Prytz, Sverige.
Kontaktperson Anna Lind, Sverige.
Kontaktperson Päivi Maaranen, Finland.
Styrelsemedlem Jan Morten Høglo, Norge.
Styrelsemedlem Camilla Rosengren, Finland.
Styrelsemedlem Kurt Borella, Danmark.
- På omval är i år:
styrelsemedlem Jan Morten Høglo, Norge,
styrelsemedlem Camilla Rosengren, Finland.
styrelsemedlem Kurt Borella, Danmark.
styrelsemedlem och
sekreterare Cristina Prytz, Sverige.
Av dessa har alla utom Cristina Prytz
accepterat ännu en valperiod. Kurt Borella
har suttit 8 år i styrelsen och kan inte väljas
igen om inte årsmötet finner att det inte
finns annat alternativ. Kurt har accepterat
att sitta ytterligare ett år.
Kontaktperson Anna Lind, Sverige har bett
att få lämna styrelsen ett år för tidigt och
det innebär fyllnadsval på ett år.
Kontaktperson Anders Myrtue har under
årsmötet beslutat avgå från styrelsen och
även här krävs ett fyllnadsval alternativt
nyval då Kurt accepterar att sitta ytterligare
ett år.
Kontaktperson Steinar Sørli vill avgå som
kontaktperson i Norge men sitter kvar i
styrelsen.
- Mötet valde efter valberedningens förslag
Camilla Rosengren, Finland.
Jan Morten Høglo, Norge.
Søren Espersen, Danmark, valdes till
kontaktperson för Danmark.
Mats Folkesson, Sverige.
Valberedningen föreslår att Jan Morten
Høglo blir kontaktperson i Norge i stället
för Steinar Sørli.
Dessutom valdes följande på ett år, fyll-
nadsval:
Gabriele Prenzlau-Enander, Sverige, efter-
träder Anna Lind.
Kurt Borella, Danmark fyllnadsval på ett år
som styrelsemedlem.
- Den nya styrelsen består följaktligen av:
Ordförande Arnold Samuelsson, Sverige.
Kontaktperson Jan Morten Høglo, Norge.

Kontaktperson Päivi Maaranen, Finland.
Kontaktperson Gabriele Prenzlau-Enander,
Sverige.
Kontaktperson Søren Espersen, Danmark.
Styrelsemedlem Steinar Sørli, Norge.
Styrelsemedlem Camilla Rosengren,
Finland.
Styrelsemedlem Mats Folkesson, Sverige.
Styrelsemedlem Kurt Borella, Danmark.

Kontaktpersonerna har ansvar för
respektive lands konto, räkenskaper samt
medlemsregister. Årsmötet godkänner att
kontaktperson Jan Morten Høglo, Norge,
kontaktperson Päivi Maaranen, Finland,
kontaktperson Gabriele Prenzlau-Enander,
Sverige, kontaktperson Søren Espersen,
Danmark, får ansvar för och tillgång till
respektive lands konto och räkenskaper.

12. Val av revisorer och revisorssuppleanter.
Idag består revisorerna av Olof Stroh,
Sverige och Björn Molitor, Sverige.
Suppleanterna är Birgit Tjomsland, Norge
och Per Grau Møller, Danmark.
Revisorerna väljs på ett år. Valberedningen
föreslår omval för samtliga revisorer och
suppleanter. Mötet valde Olof Stroh och
Björn Molitor till revisorer samt Birgit
Tjomsland och Per Grau Møller till
suppleanter.
13. Val av ledamöter till valberedningen.
Valberedningen består av sammankallande
Ann Norderhaug, Norge samt ledamöterna
Roger Svensson, Sverige, Ewa Hæggström,
Finland och Per Grau Møller, Danmark.
Valberedningen sitter på ett år. Mötet valde
Ann Norderhaug, Norge, till samman-
kallade, Ewa Hæggström, Finland, Karl-
Erik Frandsen, Danmark samt Lena
Bergils, Sverige.
14. Styrelsen föreslår att medlemsavgiften ska
vara oförändrad under 2003 vilket innebär
200 kronor (N, S, DK) för ordinär medlem,
30 kronor för familjemedlem, 100 kronor
för studerande och pensionär samt 500
kronor för institutioner. Mötet beslutade att
årsavgiften skulle vara den samma som för
detta år.
15. Inför mötet har inga motioner inkommit till
styrelsen.

16. Årsmötet år 2003 kommer att hållas i
Finland, i Helsingfors. Konferensen kom-
mer förslagsvis att hållas på Sveaborg och
temat blir stadsnära grönområden och
eventuellt småbrukartraditioner i skogs-
miljö. Konferensen kommer troligtvis att
läggas andra veckan i augusti, alternativt
sista veckan i juni. Mer definitivt program
kommer under vintern.
Årsmötet 2004 kommer att hållas i Norge.
Konferensens tema, tid eller plats är ännu
inte färdigt, men flera förslag finns.
Styrelsen återkommer om detta.

17. Övrigt.

- Kelvin Ekeland informerade om ett
etnobiologiskt seminarium som ska hållas i
juni 2003 där NKF är en av arrangörerna.
Kelvin sitter med i arbetsgruppen för
projektet *Människan och djuren –*
etnobiologi i Sverige för NKF:s räkning.
Han har tillsammans med Järvzoo och
Rovdjurscentret de fem stora planerat ett
symposium som ska hållas i Järvsö den 11-
13 juni 2003. *Vilda djur till förtret och*
fördärv – konflikternas etnobiologi.
Projektet har under 2001 gett ut första
boken av planerade fyra som handlar om
etnobiologi i Sverige. Projektet ger också ut
mindre skrifter, *Studia ethnobiologica*, nu
12 nummer. Projektet arrangerar årliga
symposier med etnobiologiska teman. Se
<http://www.cbm.slu.se/publikationer/etnobiologi>
- Gunnar Bejbro, ny medlem i NKF, gjorde
reklam för en bra slätterkurs som hålls
årligen i Buskerud fylke i Norge.
- En adresslista efterfrågades, förslag att sty-
relsen sammanställer en medlemsmatrikel.
- 18. Mötet avslutades av mötesordförande Jan
Lundegren. Arnold Samuelsson tackade Jan
för ett bra ordförandeskap och tackade
årsmötet för att styrelsen har mötets
förtroende att fortsätta arbeta för NKF.

Sekreterare: Cristina Prytz

Karl-Erik Frandsen
Protokolljusterare

Örjan Bergils
Protokolljusterare

EKONOMISK RAPPORT FÖR BUDGETÅRET 2001

Steinar Sørli har senare till styrelsen rapporterat
att Resultaträkenskaper sänds till revisor Olof Stroh
för revision ("Resultat og Balanse-rapport"). Årets
resultat är ett underskott på 17.963 Nkr medan
kapitalet per den 31 dec uppgick till 186.316 Nkr.

Styrelsen har för sin del godkänt denna redo-
visning för 2001 och överlämnat åt revisorerna att
ta ställning till om räkenskaperna dessutom skall
underställas auktoriserad revisor.

Årsmöte 2003 Nordiska Kulturlandskapsförbundet

SVEABORG, Helsingfors, Finland

26-29 juni 2003

tema:

KULTURLANDSKAP FÖR STADSBOR

- KUNSKAPSFÖRMEDLING
- VÄRLDSARVSFÖRMEDLING
- FINSKT SMÅBRUK I SKOGEN
- JORDBRUKSMARK NÄRA CENTRUM

Mötet öppnas torsdagen den 26 juni kl 11.00 på
Sveaborg, sedan år 1991 världsarvsområde, med
inledning om temat, stadens, museiverkets och
förvaltarnas synpunkter på historiska landskap,
bevarande, tillgänglighet, erosion, skötsel.

Programmet fortsätter torsdag och fredag med
skärgårdsfästningens landskap Vi möter dels skär-
gårdsnatur på öar, dels fästningsverk, arkitektur,
och växtlighet, präglad både av svensk och rysk
tid. Vi ser gammal park- och trädgårdskultur,
trädgårdsarkeologi samt intressant östinfluerad
växtlighet. Hur tacklar man erosion och nedslitning
av landskapet, när stora mängder turister och också
vanliga stadsbor invaderar känsliga fästningsvallar
och klippstränder. Vi dryftar historiska jordbruks-
landskap under tryck av framryckande stadsbygg-
nad och strävan efter ekologiskt klok planering.
På lördagen den 28 juni reser vi till Kortejärvi
naturskyddsområde, bekantar oss med traditionellt
finskt skogsbruk och småbruk, badar bastu, simmar
i sjön och håller årsmöte.

På söndagen den 29 ordnas exkursion på grönom-
råden i Helsingfors, som odlas och sköts med
inriktning på att erbjuda stadsborna möjlighet att
vistas i traditionella landskap, Gammelstadens
forslandskap, betesmark och Vik, gammalt kungs-
gårdsområde, i dag universitets- och bostadsom-
råde, Annala trädgårdscentrum i gammal upprustad
villamiljö, intill ligger institutioner för modern
design och formgivning, Arabias fabriker med
museum mm. Väl mött!

NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET

Årsberättelse för verksamhetsåret 2001

Årsmötet

Årsmötet den 9 – 12 augusti med ca 30-talet deltagare blev kostsammare än eljest eftersom, trots idogt arbete från arrangörernas sida, inga bidrag kunnat erhållas.

Styrelse

Styrelsen består från och med årsmötet, efter omval och nyval, av Arnold Samuelsson, ordförande (Sv.), Anders Myrtue, vice ordförande (Dk), Cristina Prytz, sekreterare (Sv.), Steinar Sörli, kassör (No), Jan Morten Höglo (No), Anna Lind (Sv.), Kurt Borella (Dk), Camilla Rosengren (Fi) samt Päivi Maaranen (Fi).

Kontaktpersoner är Anna, Jan Morten, Anders och Päivi

Päivi ersätter Liisa Eerikäinen och NKF vill ta tillfället i akt att varmt tacka för det förtjänstfulla arbete Liisa nedlagt i styrelsen och för förbundet.

Styrelsesammanträden

Personliga styrelsesammanträden har hållits dels i Bergen 4-6 maj, dels omedelbart och i anslutning till årsmötet i Aalbaek samt ett konstituerande efter årsmötet. Vidare har underhandlingar skett per telefon och e-post.

Medlemsantal

Antalet medlemmar var 303 vid årsskiftet 2000/2001, således ytterligare en reduktion sedan föregående år.

Lommen

Tidskriften har under verksamhetsåret utkommit med nummer 26 och 27.

Nordisk Bygd

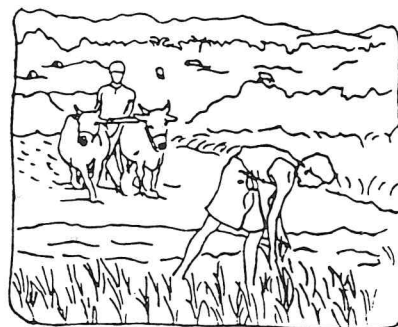
Fortfarande saknas nr 13, 14 och 15.

Exkursioner och kurser

Förbundet har i år inte arrangerat eller medverkat i några kurser

Övriga publikationer

Förbundet har genom Kelvin Ekeland medverkat i arbetet med etnobiologiskt lexikon. Den första, synnerligen omfångsrika och innehållsmässigt intressanta delen, Människan och Naturen, etnobiologi i Sverige, har utgivits under hösten 2001. Boken finns recenserad av Olle Berglund i Lommen nr. 28.

Skrivelser och yttranden

Förbundet har i samband med årsmötet 2001 avgivit en skrivelse till Svenska FSC-rådet angående "Konventionen om biologisk mångfald" och begärt förtydligande av densamma i vissa avseenden. Förbundets skrivelse finns införd i Lommen nr. 28.

Ann Norderhaug har i förbundets namn avgivit en skrivelse till det norska miljödepartementet angående hotet mot den biologiska mångfalden i samband med förändringar i jordbruket.

Styrelsens arbete i övrigt

Styrelsen har slutfört sammanställningen av enkätsvaren till icke betalande medlemmar. Enkäten redovisades på årsmötet och hela det utsända materialet jämte kommentarer till enkätsvaren finns nu att läsa i Lommen nr. 28.

Styrelsen har givit i uppdrag till Jan Morten att arbeta med den viktiga frågan "Hur ska NKF arbeta i framtiden" På grund av andra betungande arbetsuppgifter har frågan blivit vilande men Jan Morten har nu börjat ta tag i den.

Cristina har oförtrutet bearbetat Hälsinglands Museum angående kanslifunktionens lösning.

Styrelsen har vid Bergenssammanträdet beslutat att på något sätt stödja Kelvin för det stora och självuppgiffrande arbete han för förbundet inte minst då i arbetet med Lommen, (se nedan).

Övrigt

Arnold deltog den 26 april i Stockholm i hearing anordnad av Jordbruksverket med temat "Kompetensutveckling av lantbrukare för bevarande och skötsel av odlingslandskapets natur- och kulturvärden". Detta är en fortsättning på tidigare kampanj. Den nya kampanjen har fått arbetsnamnet "Levande landskap". Arnold fick härvid tillfälle att kort informera om NKF, dess syften och verksamhet. NKF blir också remissinstans i det fortsatta arbetet.

Kelvin har för NKF och på förbundets bekostnad (se ovan under styrelsens arbete) deltagit i symposium i Helsingborg den 12-14 juni: "Trädgårdens växter till nytta och nöje."

Kelvin har framfört stort tack för uppskattningen och förtroendet.

Nordiska Kulturlandskapsförbundet

Revisionsberättelse för 2001

Undertecknade revisorer har – så långt det varit möjligt – granskat Nordiska Kulturlandskapsförbundets räkenskaper för verksamhets- och räkenskapsåret 2002.

Redan i vår revisionsberättelse sommaren 2000 för verksamhetsåret 1999 framförde vi som revisorer allvarlig kritik mot det sätt räkenskaperna förts. Vi ansåg oss emellertid efter tvekan kunna rekommendera ansvarsfrihet för styrelsen eftersom **"...vi anser det uppenbart att det rör sig om oordning, inte om oegentligheter och att behållningen vid årsslutet är korrekt."**

Vi avslutade revisionsberättelsen med: **"En fortsättning kan emellertid inte accepteras. Vi har därför i en utförligare skrivelse till styrelse punktvis gått igenom samtliga bristfälliga punkter, stora som små, givit generella kommentarer samt presenterat de krav vi anser att en redovisning bör fylla."**

I brev till styrelsen 2 augusti 2000 krävde vi – med utförligt resonemang – som ett minimum:

- En verifierad förteckning över ingående och utgående skulder och fordringar.
- Ingående och utgående kontobehållning, verifierade.
- En bokföring av alla under perioden förekommande intäkter och utgifter, verifierade.

Vi påpekade också att tiden för revision varit knapp samt kommenterade de problem systemet med fyra nationella konton medförde och hur detta kunde lösas.

Efter en viss uppryckning för verksamhetsåret 2000 kan vi nu konstatera att räkenskaperna för 2001 inte förts på ett acceptabelt sätt.

Inför årsmötet 28 juni 2002 har vi fått ta del av handlingarna först mycket sent och ofullständigt. Handlingarna gällande de norska och svenska kontona anlände med post till undertecknad Olof Stroh 21 juni 2002, gällande det finska kontot 24 juni 2002. Vid telefonkontakt med kassören kvällen 24 juni framgick att handlingar gällande det danska kontot inte skulle komma eftersom kassören inte hade tillgång till dessa.

Generellt kan om handlingarna sägas att ingen som helst bokföring har skett. Handlingarna för respektive land består av en serie bankkontoutdrag i kopia, ett antal verifikationer i kopia samt en med ledning av dessa i efterhand gjord rekonstruktion av ekonomin benämnd "Oppgjör över bevegelse på finsk (svensk, norsk) konto 1-1/31-12-01" uppställd som en sammanställning av utgifter och intäkter efter kategori.

Verifikationerna är genomgående svåröverskådliga och vad gäller Sverige också ofullständiga.

Om Sverige kan i övrigt sägas att ingångssaldot 2001-01-01 är korrekt angivet som 106 802:52 SEK och utgångssaldot 2001-12-31 som 43 467:87 SEK. Under året har 100 000 SEK överförts till det danska kontot. Samtliga transaktioner är efter visst arbete rekonstruerbara.

I redogörelsen för det norska kontot anges ingångssaldo till 59 549:00 NOK och utgångssaldo enligt räkenskaperna till 113 280 NOK, medan utgångssaldo enligt kontoutdrag konstateras vara 113 578 NOK. En genomgång visar emellertid dels att sammanräkningen är felaktig, dels att två poster i kontoutdraget är bortglömda. Korrigeras för detta kan korrekta räkenskaper med ingång på 59 549:09 NOK och utgång på 113 578:67 NOK rekonstrueras.

Kan dessa konton rekonstrueras gäller detta icke det finska. Här anges ingångsvärdet 2001-01-01 till 17 482 FIM och utgångsvärdet 2001-12-31 till 22 176 FIM. En granskning av kontoutdragen visar emellertid att det sistnämnda är ställningen vid utgången av augusti liksom att medlemsavgifterna är felaktigt summerade. För att få räkenskaperna att gå jämnt ut med augustis ställning som uppfattats som årsslut har serviceutgifterna till banken yxats till helt godtyckligt. Det senaste kontoutdraget är emellertid september med ställningen 22 124:87 FIM. För tiden därefter till årsslutet finns inga uppgifter varför revisorerna inte kan avgöra vad slutställningen för året eventuellt kan vara.

För det danska kontot finns som ovan nämnts överhuvudtaget inga uppgifter, alltså inte heller för förbundets samlade ekonomi.

Med anledning av situationen rekommenderar vi som revisorer att:

- årsmötet låter genomföra en fullständig och fristående revision av auktoriserad revisor för förbundets räkenskaper 2001 och första halvåret 2002.
- årsmötet inte beviljar den avgående styrelsen ansvarsfrihet innan detta är genomfört.
- kassör Steinar Sörli och dansk kontakt Anders Myrtue som närmast berörda inte kvarstår i den kommande styrelsen.

Uppsala och Flen 25 maj 2002.

Olof Stroh

Björn Molitor

Nordiska Kulturlandskapsförbundet

Årsmötet 2001

Kala hedar, otroliga dyner, unik bebyggelse

Så var det då åter Danmarks tur att arrangera och genomföra årsmötet. Detta gick av stapeln den 9 – 12 augusti med ca 30-talet deltagare. Mötet var denna gång förlagt till Jyllands norra del, närmare bestämt i Skagen kommun, i ett fantastiskt landskap med sina stora, öppna, så gott som helt trädfräa hedar avbrutet av skogspartier med ädellövskog och inte minst otroliga sanddynsfält. Naturligtvis får inte den intressanta och mångensstädes unika bebyggelsen glömmas bort.

Föreläsningar på kroen

Inkvarteringen var på en gemytlig kro, Aalbaek gl. kro, med på alla sätt mycket god service, måltiderna ej att förglömma. Alla föreläsningar inomhus hölls på "kroen".

Ankomstdagen, torsdagen, ägnades på förmiddagen åt föreläsningar, som startade med en noggrann genomgång i norra Jyllands geologi och den kvartärgeologiska utvecklingen. Med fina diagram och bilder visades hur norra Jylland "kom upp" ur havet, allt eftersom landisens avsmältning fortlöpte. Därpå följde en intressant och lärorik redogörelse över Vendsyssels naturförhållanden.

Sand i näsan från Danmarks öken

Eftermiddagen ägnades åt exkursion och första målet var det stora, öppna småkulliga hedlandskapet vid Hulsig, med god och värdefull information om landskapets utveckling, biologi och skötsel. Olika former av skötsel för att bli kvitt självsådd skog och annan icke önskvärd vegetation hade prövats, dels bränning, dels genom upprivning av vegetationen och flisning på platsen. Flera olika skogsarter hade planterats, främst bergtall, och då i landskapsvårdande eller landskapsskyddande syfte, skog som man nu önskade avlägsna. Projektet ingår i LIFE. Nästa punkt var Råbjerg Mile, Danmarks största sanddynområde med vandrande dyner. Dessa är helt fria från vegetation och man får intrycket av att vandra i en öken. Därtill kom en stark blåst med yrande sand, vilket medförde problem såväl för munnen, näsan och ögonen i de djupa depressionerna fanns till och med rikligt med vatten och med en vegetation som även innehöll sällsynta växtarter. På kvällen efter middagen visade Mats Folkesson trevliga diabilder från tidigare årsmöten..

Bilaga 2.

Flyttade fyrar och tjärade hus

Fredag förmiddag upptogs av föreläsningar om kulturhistorien på Skagens udde och information om Skagens kommun. Dessutom en trevlig föreläsning om turismen och badlivet vid kusten förr och nu åtföljt av gamla foton. Efter lunch busstur till kulturhistoriska museet vid Mosbjerg med promenad i det småkulliga odlingslandskapet. Därifrån vidare mot Tvaersted för beskådande av äldre sommarstugebebyggelse. Besöket blev kort. Tiden hade tyvärr – som vanligt – runnit iväg, och en busstur genom den äldre bebyggelsen i Skagen skulle hinnas med innan återfärden till kroen. Här diskuterade bland annat bebyggelsens färgsättning, en diskussion som understundom blev ganska livlig. Kort besök gjordes vid en av Skagens gamla svarttjärade strandgårdar, nu museum, där olika intressanta företeelser fotodokumenterades. Efter middagen gavs tid att koppla av.

Laesø – saltsyderi och tångtak

Hela lördagen ägnades åt en fantastisk ö, Laesø. Färden dit företogs med en snabb färja från Fredrikshavn. Av länets 27 kommuner är Laesø den minsta med en areal av 113,8 kvadratkilometer. Ön har omväxlande stigit och sjunkit efter senaste istiden och ett delvis mäktigt sandlager täcker den tidigare leran från Yoldiahavet. Ön är mycket flack, utan större höjdskillnader, och tämligen fattig på skog. Större delen av den tidigare skogen har avverkats och använts som bränsle för saltframställningen. Plantering har dock gjorts sedan första hälften av 1900-talet, och norra delen av ön är nu delvis beskogad med tall och gran. Under sakkunnig ledning informerades om natur- och kulturförhållandena och första stoppet gjordes vid Vesterø Søndre kyrka med intressanta väggmålningar och en vacker altartavla från 1475. Kyrkogården var mycket pittoresk och varje gravvård var stenomgärdad. Fattiga fick förr i tiden hjälp med stensättning, allt för att hålla kyrkogården vacker och med likartade gravvårdar. Besöket på det fungerande och i bruk vardande saltkokeriet (saltsyderi), beläget på öns södra del var en höjdpunkt. Här redogjordes för saltframställningen från början till slut. Processen är komplicerad och kräver stor yrkesskicklighet och påpasslighet för att den ska lyckas. Basprodukten är ett starkt salthaltigt grundvatten, ca 15 % salthalt,

som tas upp från djupa grävdas brunnar. Vattnet indunstas i stora, öppna vedeldade vannor (pander) till en saltlag, som vid ca 26 % salthalt kristalliserar. Saltet soltorkas, paketeras och exporteras. Saltframställningen pågick från medeltiden fram till 1652 och har nu på museal väg återupptagits med den gamla metoden som förebild. För 10 dkr. kunde salt inköpas i en liten, vit, trevlig bomullssäck, en möjlighet som utnyttjades av flera av deltagarna. Tack vare försäljningen av salt går verksamheten ihop, varför något inträde inte behöver tas ut. För naturvetenskaparna tilldrog sig naturligtvis det söder om sjuderiet belägna väldiga marskområdet, med sina mycket blöta partier omväxlande med torrare, ett stort intresse, inte minst för botanisterna. Vidare besöktes en äldre bondgård, nu museum, med bland annat en imponerande tjock takbeläggning, bestående av torkad tång.

Per Grau Möller hedrad och hyllad

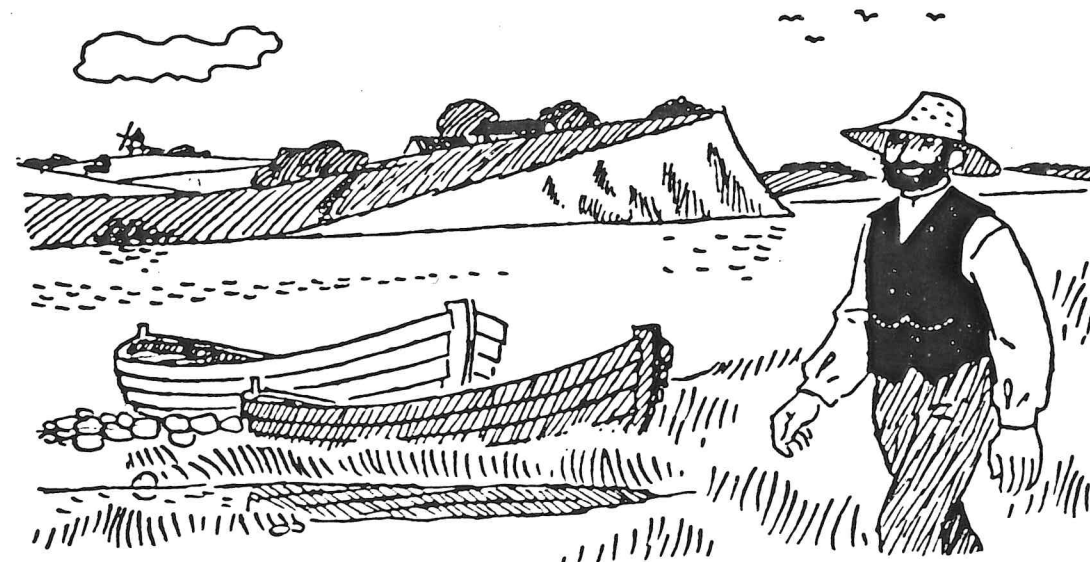
Efter återkomst till Aalbaek var det dags för den avslutande festmåltiden. Under middagen avhölls årsmötesförhandlingarna med 23 deltagande medlemmar. Per Grau Möller tilldelades NKF:s hedersgåva för hans långvariga och mycket förtjänstfulla arbete för Danmarks kulturlandskap samt som förbundets kassör. Några diplom delades inte ut.

Sista exkursionen

Efter frukost på söndagen gjordes en sista exkursion till Tolne skov. Av särskilt intresse är här den gamla bokskogen av dansk ras, här alldeles nära sin europeiska nordgräns. Här diskuterades de olika skogstypernas skötsel och andra problem. Liksom på andra håll – i vart fall för Sveriges del – har stora delar av bokskogarna avverkats och planterats med gran. Här i Tolne skov har i naturvårdande syfte omföring från gran till bok företagits. Slutligen gjordes ett snabbt besök nära Skaerum å, där vi blev visade äldre, nu igenvuxna marker, som för 30 år sedan betades och då hyste en rik flora med bland annat orkideer och smörbollar. Nu helt igenvuxet, men går att restaurera. Därefter avtackning och färd mot Fredrikshavn för de hemvändande färjeresenärerna.

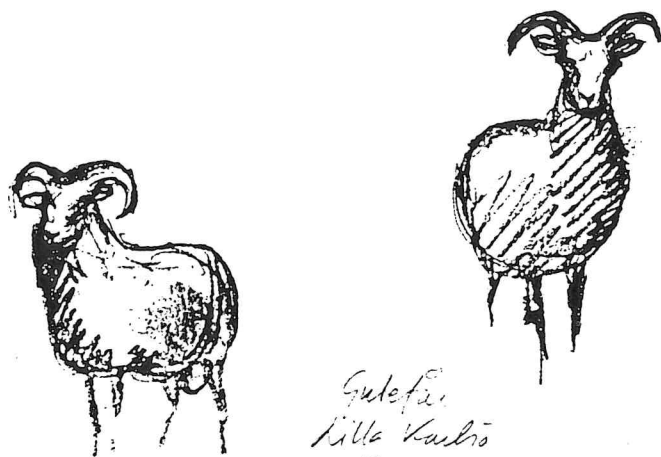
Lärorikt, lyckat och vått

Årsmötet var synnerligen intressant och lärorikt. De anlitade gästföreläsarna var alla mycket kunniga, entusiastiska och angelägna om att delge sina kunskaper och erfarenheter inom sina specialområden. Vädrets makter var väl inte alltför vänligt inställda denna gång. Ett stort och varmt tack måste utdelas till huvudarrangörerna Kurt Borella och Anders Myrtue för det uppoffrande arbete de nedlagt för detta väl genomförda och givande årsmöte.

Recension av Olle Berglund

Urban Ekstam och Nils Forshed: *Svenska alvarmarker*

Alvar är något som vi faktiskt är bäst på i Sverige. 71 % av världens alvar ligger i vårt land. Estland har 17 %, resten finns på andra sidan Atlanten. Det är en mycket särpräglad biotop som utvecklats efter istiden på kalkberggrunder med tunna jordlager och i ett torrt och varmt sommarklimat och med snöfattiga vintrar. Denna naturtyp med sin speciella vegetation utgör ett härligt objekt för kunniga ekologer. Och nog är det en krona författarna sätter på Naturvårdsverkets serie om *Skötsel av naturtyper* med denna avslutande bok, generös i sin formgivning med vackra växt- eller insekstekningar på varje uppslag.

I denna tuffa miljö har växterna och djuren tvingats utveckla särskilda strategier för sin överlevnad. Ändå kan vissa områden under gynnsamma år uppvisa ett av världens artrikaste samhällen. Inte mindre än sex olika biotoper redovisas med sina bestånd av mossor, lavar, gräs, örter och insekter. Även bakterierna spelar en stor roll i detta växtsamhälle. De kan fixera kväve från luften, vilket spelar en stor roll i denna näringsfattiga miljö. Och skorplavarna kan i sin tur åstadkomma vittring på hållmarkerna så att fosfor blir tillgänglig för växtligheten. Detta nämnt som exempel på sammanhangen i alvarbiotoperna, där arterna haft 12 000 år på sig sedan istiden att utveckla sina strategier för överlevnad.

En viktig faktor för att artrikedomen skall bibehållas är att störningar uppträder. Detta är tvärtom vad ambitiösa naturvårdare ansåg för ett

halvt sekel sedan. Då var naturskydd detsamma som att markerna skulle helt lämnas i fred, och det gjorde också ölandsbönderna med sitt alvar alltmer i mitten på förra seklet, eftersom uppfödning av göddjur på magra marker då var klart olönsam. Alvaret började växa igen, vilket ledde till att karaktärsfåglar som rödspov, tofsvipa och ljungpipare minskade med cirka 80 %. Först mot slutet av förra seklet kunde ersättning utbetalas som ersättning för miljövårdande betesdrift, vilket tämligen snabbt ledde till ett ökat betestryck, vilket öppnade markerna och återställde mångfalden. Ölandssolvändan lyser gul igen, och ljungpiparens vemodiga läte kan åter höras.

*Ljungpiparen -
alvarens kanske mest
karaktäristiska fågel*

Presentationen är oerhört detaljerad och de växtekologiska diskussionerna ligger ibland på en krävande teoretisk nivå. Sex olika biotoper beskrivs. Antalet redovisade arter av växter och djur är 884 stycken och antalet litteraturhänvisningar är 179. Det är ingen bok som passar vid aftonlampan. Det gedigna verket påminner mer om en doktorsavhandling än handledning för naturvårdare och bönder.

Christer Boëthius

Ängsdagbok från Skenla hemhage vid Weckla 2002

I månaden mars höggs sex av de sista 13 storbjörkarna ner, bland annat för att så småningom ge plats för ladan, men också för att få bort den sista beskuggningen och öka på höskörden. Riset ska jag ta hand om nu under maj.

Söndag 28 april

*Det var ur, det var skur,
det var fart bort i svängen.
Det var id, det var knog,
det var fagning på ängen.*

Var sjutton fick jag det ifrån? Näja, i dag så vårstade vi ängen, med rekorddeltagande: Adam, Leif, Nils-Åke, Olle, Krister, Eva, Anna, Elvy & Håkan, Lena, Rickard, jag och så Inger som stod för ärtsoppa med ostmackor.

*Klockan 10 vi börja
och två var vi klara.
Svint och bra,
tack ska ni ha.*

Lördag 1 juni

Under maj har jag räknat in 25 blomställningar på smörbollarna och svinroten har blommat rikligt på allt fler platser i ängen, men björkriset ligger kvar. Lat bonde har ryckt två knippor hundloka och väntar på arbetslust.

Dan för midsommar

Den här veckan har orkidéernas blomning kulminerat, tidigare än vanligt, som det mesta i år. Så har det märkliga inträffat att ryktet om ängen nått ända till Finland. Därför for jag dit den 6 - 7 juni budad av Leena Lehtomaa på Sydvästra Finlands Miljöcentral, som hade hört någon fågel kvittra. Troligen är Nordiska kulturlandskapsförbundet också inblandat på något sätt.

Med Silja Lines hjälp kom jag lyckligt i land i Åbo, hämtades upp och for till Kavalto gård ett par mil söderut. Där på slätterseminariet höll jag så mitt lilla anförande, som jag filat på och gruvat mig för i månader. Eftersom jag inte haft någon OH-projektor att träna på, så kom bilderna bak och fram stup i ett. Inte så bra, men typiskt för en grön föredragshållare skulle jag tro. Meningen med mitt besök var att någon skärgårdsbo i publiken skulle bli så intresserad att han/hon tänker börja med en

slätteräng. Ja, jo tanken är ju god och för mig var det väldans trivsamt med rökbastu, god mat och folkdans på kvällen.

Första dagen var seminariespråket svenska och andra dagen finska, men jag hade tur som träffade språkgeniet Tom Lindfors, som med snabb elegans gled fram och åter mellan två av världens svåraste språk. Detta gjorde att jag förstod vad farbröderna från de finländska universiteten hade att berätta om ängssvampar, insekter och örter.

Oj, jag höll på att glömma första dagens eftermiddag. Då visade oss Krister Lundell sin färdighet med lien, som kan beskrivas som "grymt effektiv smidig lätthet". Med egentillverkat orv och ett sjujädra stål i bettet så åkte gräset av som ingenting. Sen kom finländsk TV och filmade Krister och Christer, för jag hade naturligtvis min lie med mig. Kanske får vi finländskt besök till slätten här nästa år.

Sista dagarna i juni så skallrar "höblomman" och fortsätter det så här så inträffar väl Julaften på Lucia. Annars är inte så mycket att rapportera från ängen, den ena arten efter den andra blommar, mognar och väntar på lien.

Nämnas kan också att jag varit på årsmöte med NKF på Öland, där vi bland annat besökte Borgs ängar. Det var allt en upplevelse det, tänk att lilla jag har fått vara där och se alla blommor. Fast nog tycker jag att Vitterhetsakademien bör ta och vässa yxan.

Tisdag 9 juli

I dag så inventerade vi provrutorna, Rolf, Anna och jag. Det var sju år sen sist. Va! Plötsligt har det gått SJU år, otroligt. Tid är konstigt, den bara går och går och ingen vet var den tar vägen. Suck! Nurra rutan hade ökat med fyra arter till 26. Södra rutan hade minskat med fem arter till 25, troligen för att området blivit mer siddert (*fuktigt*) sedan jag huggit bort björkarna.

Söndag 28 juli

När det inte blev någon slätterresa till Lillhärjåbygget i år för Adam och mej, så sökte vi efter något annat resmål där vi kunde få utlopp för vår underliga drift att dlå med lie. Genom kontakter, naturligtvis erhållna via NKF, så hamnade vi i

Norge med våra liar, närmare bestämt i Telemark, Seljords kommune, Svartdal och gården Övre Blika.

Tisdagen den 23 juli rullar således Adams lilla Toyota västerut. Efter 60 mil och två onda rövare rullar vi upp hos Arne Kimerud på Blika. Här ska det finnas fina ängar säger ryktet. Arne och hans fru visar oss runt och vi får bo i stora huset, gården är numera fritidsbostad, så ingen bor här permanent. Mot mat och husrum har vi åtagit oss att slå ca sju dekar. Den äng vi anvisas är något frodig eftersom den inte slogs i fjol, så vi undrar hur det ska gå att slå med förna i botten.

När vi *nästa morgon* skrider till verket visar det sig gå bra, trots att vi är något ringrostiga. De nyslipade liarna biter bra på det norska gräset klockan fem på morgonen. Vid lunchtid har de svenska ryggarna fått lagom massage och vi inleder vår turistiska del av dagen.

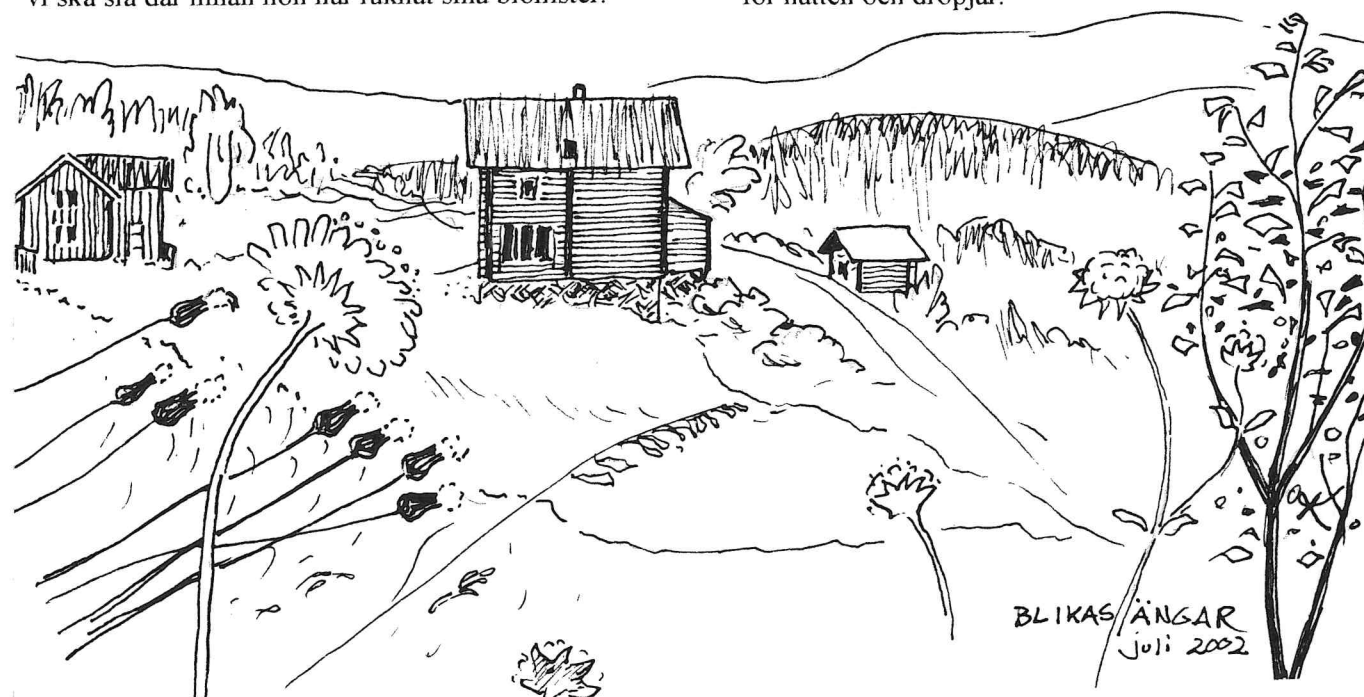
Vi far först till Flatdal Koloniale och handlar vår mat, för vi hushållar själva. Trots brunn på gården och utedo så bor vi betagande vackert med utskit över Svartdal och fjällen Skorve och Mælefjell. Men det var inte det jag skulle säga, utan väl "hemma" igen så tar vi en liten tupplur och sen ger vi oss iväg på tur till en fjällsjö, som Kimerud tipsat om. Någon sjö finner vi aldrig, men väl hjortronmyrar som plåster på såren.

Dag två inleds på samma vis som föregående. Adam är dock lite trögstartad på grund av en förkylning, men varefter dagen lider så blir det fart på karln och till kvällen är han riktigt pigg. I dag väntar vi också besök av Ann Norderhaug. Hon har sina forskningsrutor på Blikas ängar och är rädd att vi ska slå där innan hon har räknat sina blomster.

På väg till dagens turistmål möter vi henne mitt i backen. Oj, hur ska det gå, tänker jag som sitter närmast dalen. Vi får lov att stanna och begrunda läget. Med några centimeter till godo tar hon sig skickligt förbi och jag kan slappna av. Vi byter några ord innan Adam och jag far för att besöka Estrid och Lars på Nidgard Lien en bit högre upp i Svartdal. Ljåmännen, det heter väl så, från Sverige bjuds på kokkaffe och pratar bort en stund i köket hos den trevliga familjen, alltmedan Estrid snoppar jordgubbar till sylt och Lars visar i kartboken hur Adam och jag ska hitta till en levande säter på Lifjell en bit söderut.

Adam hade hört talas om stutturv, så när vi ska gå visar oss Lars, som också är mästaremed, hur man slår med stumpalien. Man fattar med båda händer i änden på orvet och så slår man med korta snabba slag tills man slagit av gräset på en halvcirkelyta. Antagligen flyttar man så uppåt eller åt sidan i branten och tar en ny halvcirkel. Vi höll till på gräsmattan utanför köksdörren så jag vet inte riktigt. Men att det går åt korta liar det förstår man då man ser ängarna på Nidgard Lien. Där behöver man inte böja sig för att lukta på blommorna.

Vi svischar nedför branterna till Flatdal Koloniale, stället som håller liv i oss. Handlar lite aftonmat och far vidare mot Lifjell. Efter lite sökande och en halvtimmes vandring på fjället kommer vi fram till sätern. Där sitter säterjantenn vid separatorn och drar igenom kvällens mjölkklitrar. Vi ber att få titta på hennes telemarksskor, som Adam är intresserad av då han har en sådan därhemma. Inga problem, vi får lov och stegar så in i fexets aftondunkel där de brun- och vitfärgade korna, fem stycken, ligger inne för natten och dröjlar.

Dröjla är visserligen västgötska för idissla, men jag tycker det passar så bra, för där kor ligger och dröjlar bildar salivdroppet en liten "pöl". Vi lämnar de godmodiga djuren att i lugn och ro fortsätta sitt förädlingsarbete, fulla av beundran över hur de lyckas omvandla stagg till mjölk. För så mycket stagg som växte på denna sätervall, det hade vi aldrig tidigare sett. Men det är väl som det är i Norge, allting är högre och djupare, brantare och mera än någon annan stans. Vi byter några ord till med dejan, som envist vevar sin separator och ger oss hemåt i skymningen.

Dag tre går slåttern vidare. Jag provar att slå där det är så brant att det knappt går att hålla sig kvar. Kul att prova, men nog är det bättre om marken ligger ner.

Dagens fritidsaktivitet är vandring på gamla landsvägen mellan Svartdal och Åmotsdal. Vi kommer fel i början och hinner knappt halvvägs på de nio kilometer som bär mot Åmotsdal. Vid Skeret, en betagande vacker plats var orken slut och vi går i retur, men vi har i alla fall sett var de 100 människor bodde, som en gång levde utmed denna väg. Så nog var det mödan värt.

Dag fyra börjar som de andra och när klockan blivit 11 är det dags att sluta detta Norska slätteräventyr. Cirka fem dekar ängshö ligger nu och väntar på sitt vidare öde.

Två mycket nöjda slätterkarlar for åter till vardagen på sina lantbruk i Södermanland.

Arbete först, nöjena sen, så alltid far min. Vilket som är vilket får ni lista ut själva.

Stort TACK till dem som gjorde detta äventyr möjligt.

Kunde detta hänt i EU?

Idiotiskt, säger Tore Turi, som fraktat tusentals turister och andra turister längs vattenleden Alta-Kautokeinio i mer än tio år.

Samerna i Finnmark undrar om norska myndigheter aldrig sett midnattssolen. Detta sedan samer som fraktar turister längs älvarna under högsommaren fått nej på sin begäran att slippa fartygslyktor och länsbåtar ombord på sina träbåtar. De har använt öskar sedan urminnes tider och hela sommaren lyser midnattssolen.

Nu stoppar norska Sjöfartsdirektoratet Turi och andra båtägare och drar in deras frakttillstånd. Dessutom kräver myndigheterna ritningar på samernas älvbåtar som oftast är byggda för hand och efter traditionella förebilder.

Hur är det med Riodeklarationen och artikel 8j?

Söndag 4 augusti

Slätter 2002. Ryggskott. För varmt väder. 24 deltagare. Nya musikanter, gitarr, sång och nyckelharpa av Lena och Bengt Hägg, mycket bra. Ostkaka med sylt och vispgrädde, hembakt limpa och farmors fruktsallad. Videofilmning av Bo och Åke. Lite blev slaget. En trist dag i tillvaron. Men skam den som ger sig, nästa år blir det bättre.

Måndag 2 september

Tröskningen på åkrarna började redan sista dagarna i juli, så det säger sig självt att ängsbruket har ju (Ta med något om planverkets rekommendation som alltför många kommuner följde?)

Ivit därefter. Jag har i alla fall med hjälp av det enorma sommarvädret bärgat två balvagnar ängshö, som körts till Adams fjällkor. En fjärdedel av ängen blev oslagen och det har korna gett sig på i dag, då jag släppt på för efterbete.

Nu undrar ni förstås var ryggskottet tog vägen? Jodå, det lämnade jag hos osteopat Benneth veckan efter, vi har ett mångårigt samarbete, fast jag får ju sköta min morgongymnastik sen.

Ja, många kvällar har det gått åt till höbärgning och **den 8 september** tog jag bort korna från ängen.

Ha', så tror ni att jag glömt något. Riset, det ligger väl kvar, va? Nä, nä det drog jag ihop dagen före norgeresan, när det var sådär lagom nerväxt och jåkligt, och varmt var det redan då, minns jag. Jag förstår inte att inte fler skaffar sig en äng, att njuta av och plåga sig med, fy fasen va kul det är.

Ha de!

"... respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt..."

Artikel 8j i Mångfaldskonventionen

MARK TRAIL

och NeMi

Mark Trail är arketyper för alla friluftsmänniskor. För oss dryga medelålders svenskar är han serievärldens Nils Linnman. Han som slätkammad och beskäftig vet svaren på naturens alla hemligheter och som får Baden Powell att framstå som en bortkommen stadsbo när han ställs ensam mot elementens prövningar. Kort sagt en odräglig och mesigt snäll och duktig figur.

Seriefiguren skapades 1946 av den då 42-årige Ed (Edward Benton) Dodd och är minnesvärd därför att den antedaterar ekologirörelsen flera decennier. Därför kom serien också att med tiden rendera sin upphovsman flera utmärkelser och priser, bl a från National Forestry Association. Dodd, en gång nationalparksguide och även cowboy, ville verkligen förmedla kunskap om och känsla för naturen och dess värden. Till stor del lyckades han också förmedla sitt budskap via Mark Trail. Hans teckningar var virtuost enkla och med en utomordentlig fin känsla för de grafiska effekter man kan åstadkomma genom en driven behandling av tuschpenna och -pensel. Sitt manér förmådde han på ett lyckat sätt också förmedla till sin assistent, den duktige djurtecknaren Tom Hill. Det är knappast möjligt att se vem som presterat vad i en serie av deras teckningar.

Det är roligt att nu hitta en ung norsk artist som mycket väl kan bli en modern efterföljare till Dodd. Det är Lise Myhre, född för ungefär 25 år sedan och uppvuxen på Skedsmokorset samt boende i Oslo. Hon arbetar i samma distinkta, effektfulla manér som Ed Dodd använde. Budskapen är inte heller så olika, men angreppen på problemen är tidens. Elegansen i vissa arketypiska poser är dock ännu mera uttalad. Och huvudpersonen naturligtvis en kvinna – Nemi.

Jag har alltid haft en sjuklig lust att teckna, säger Lise. Mamma tyckte jag var så lätt att sköta när jag var liten, det var bara att ge mig en penna och ett papper. Då var jag tyst och nöjd. Jag anser trots det, att det var först 1996 som jag började rita serier. En av de första var Anne And som var en hyllning till Arne Anka och hans tecknare Charlie Christensen. Hon signerade serien Lise Christensen, hur nu det ska tolkas.

Nemi dök upp på hennes ritkartong av en händelse 1997. En dyster, likblek och svartklädd carpe noctem (fånga natten) –jänta som vantrivs med 9-5 –tillvaron. Hon rökar och krökar och förbannar världen. Det blev kärlek vid första ögonkastet.

Dagsavisen skriver att serien har utviklet sig fra å være en endimensjonal beskrivelse av en outsider, til å bli en god og treffsikker serie om generasjonsbetinget frustrasjon, subkulturer og imageskapt hykleri.

«Blackmetallere kler seg bra, men særlig romantiske er de ikke», sier eksempelvis Nemi, og setter med det Armani-generasjonen i metalmiljøet på plass. Lise gjennomskuer de for-skjellige lagene i de submiljøene hun skildrer, og lar Nemi være en observatör til en kultur de fleste som er interessert i alternativ rock vil kjenne seg igjen i. Publikum har forelsket seg i den svartmelankolske tegneserieskjønnheten Nemi. Hennes klossete selvhøytidelighet kombinert med hjertesukkende selvinnsikt sjarmerer også publikum utenfor urbane barstrøk.

Tecknarstil och berättarteknik har utvecklats inför öppen ridå. Nu är Nemi en av Nordens populäraste serier. Kanske är det kombinationen av iskall cynism och svärmiska drömmar som fånglar så många. Kan man inte identifiera sig med Nemi, så vill man. Hon följer sina egna vägar utan att bry sig om vad andra tycker.

DET FINNS INGA ÄKTA ÖDLOR I AMERIKA. DÄR ERSÄTTTS DE AV ANDRA KRÄLDJUR. TEJUERNÄR SKENÖDLOR, SOM LEVER SOM ÖDLOR OCH SER UT SOM RIKTIGA ÖDLOR. ▼

Nemi präglas av samhällsengagemang, men är inte någon utpräglat politisk serie. De politiska slängarna kommer väl portionerade. Lise tror att effekten blir större ifall man inte hamrar in sitt budskap. Hon anser att i kollegan Bill Wattersons "Kalle och Hobbe"/"Tommy og Tigern" urartade engagemanget mot slutet och det blev då väldigt många sekvenser typ "se hur de skövlar skogarna".

Populariteten har blivit gränslös – den sträcker sig över könsgränser, åldersgränser, nationsgränser alla gränser. Hon är en tuff tjej med auktoritet. Hon behöver inte hävda sig – hon bara är. Nemi är ett maskrosbarn, en förebild för alla.

Lise arbetar också med att utveckla en Nemi-fond, som kan donera pengar till Lises hjärteangelägenhet – djurskydd. Håll ögonen på < www.nemi.no >

▲ DE FLESTA MANETER BRÄNNER SÅ DET GÖR ONT SOM AV ETT GETINGSTICK. NÅGRA HAR ETT GIFT SOM ÄR LIVSFARLIGT. DE KAN VARA SKULD TILL OFÖRKLARLIGA DRUNKNINGSOLYCKOR.

Goth Bertil Johansson

En höstdag på fäboden

Den 6 september 1989

Som vanligt ringde klockan 05.00 i mörkret, eld görs upp i pannmuren en eld också i öppna spisen där trebenta kaffepettern (en sotig kopparpanna) sätts på. Efter både två och tre koppar kaffe, kokt på kallvatten, väntar djuren.

Inget obehagligt problem dök upp denna morgon. I söndags strejkade den bensindrivna vakuumpumpen. Efter lite kuckel och tid visade det sig att det räckte att byta stift. Getmjölken kylades i bäcken och komjölken i lövladan där kylapparaten står; ett underverk nu när man ensam anslutit sig och den nygamla fäbodgården från 1600 – 1700-talet till elnätet.

I morgon ska komjölken köras för att möta mjölk bilen från det Dalamejeriet, det blir en vända på åtta mil varannan dag. Jag kallar min mjölk för glesbygdsmjölk.

Vintertid får jag inte lämna mjölk när mjölk bilen kör förbi ladugården på grund av en osolidarisk minigräns på 40 liter, visserligen "bara" cirka en månad per år. Har man 37 liter med 5,5 procent fett och 4,3 protein så blir det lite pengar på en månad. I sommar fick man i juli 30 öre mindre betalt över en natt, en chock när avräkningen kom.

Ja, det är sådant man funderar på när man mjölkar, men nu väntar djuren på morgonlösningen, grimman på skällkon och iväg med alla 35 djuren. Så kommer vi till hällarna, där skällkon stannar. Hon har förresten varit Sveriges bästa rödkulla; svensk sådan är hon med papper bakåt till 1925. Nu är utmärkelsen bara ett minne. På de markberedda hyggerna med vassa kvistar slet hon av en spene i fjol och i år en till. Gott läkekött har hon i generna, modern blev 16 år och farmor 23 år, det blir nog inte Rödlind.

Där står vi och blickar ut på de milsvida skogarna, sjöar, berg och dalar. Där nere under oss ligger sommarfäboden, en långfäbod fem mil från byn. Man ser de små grå stugorna som byggklossar naturligt placerade på Skällbergets sluttning. Åt andra hållet ser vi ända hem. I grannbyn finns ett kalkbruk och bakom kalkbruksröken bor djuren och jag vintertid. Vi har fem mil dit med bil. Höstsolen lyser på kyrkan i Boda kyrkby i socknens södra ända, åtta kilometer från vintergården. Medan vi står där och tittar så smeker de otroligt ljumma höstvindarna oss i solskenet.

Tänker tillbaks en månad då vi kanske skrämde björnen. Alldeles under oss fann jag då björns spillning och där bredvid björnlegan en mjuk grop

under ungtallarna med spätt gräs, som björnen hade tuggat på och tappat lite av. Annars är bären hans föda. Men tre till fyra mil härifrån har ett 10-tal får blivit björnrivna.

Tänker en tacksamhetens tanke till korna som de veckorna inte gick en meter åt detta håll själva utan gick ner i dalen och betade vid Dådransbruk. Hade de känt av björnens närvaro?

Vi fortsätter några meter till och där på bergens norrsluttning dignar blåbärs- och lingonrisen av bär. Jag börjar genast med plockaren i lingonriset, då fjällkon Friggås kommer och vill norpa lingonen framför mig. Jag träter över hennes aptit på min tuva när det finns andra. Trots denna diet mjölkar hon 280 kilo smf.

Bakom oss går Bodakulla, en SRB ay, den enda icke SKB-ko jag har. Hon föredrog de brandgula björklöven istället. Hon mjölkar det mesta någon ko hos mig har gjort, i år 400 kilo smf, och fick andrakalven i våras.

När jag tittar upp ser jag rödkullan moster Monika (moster vid två månaders ålder) smaska blåbären för fullt. Funderar på om det bara blir blåmjölk att skicka till mejeriet i morgon. Stannar upp ett tag och låter mig värmas av solen. Getternas småpinglor hörs klart och ljudligt i den tidlösa stunden, där bara vi finns och inga andra människor.

Det känns som om vi är ensamma i denna värld. Ensamma bestämmer djuren och jag vad vi gör med våra liv. Jag har tagit av skällkon grimman och nu är hon fri att gå dit hon vill för att beta med sina 15 kokompisar av olika ålder och kön. Ibland har hon gått 7-12 kilometer bilavstånd innan hon vänt åter för att alltid vara hemma till kvällsmjölkingen. Det är sådana här dagar som gör det värt att vara bonde.

Men sedan tänker man på ignoreringen av oss mindre jordbrukare. Regler och tvång där myndigheter och andra förutsätter att det bara finns större jordbruk. Tänk er cellhalten där fyra kor genast visar sig på mejeriproven.

När blir jag avstängd? OK, nog har jag fått Dalamejeriets premiebetalning för extraprima mjölk, men slumpen råar jag ej över!

Jag älskar ju denna plats med respekt för förfäders slit, för husen och öppna marker. Jag älskar alla mina åtta kor, tolv ungdjur och tjugo getter, hunden och hönsen. Men tas norrlandsstödet bort med EG och med Gatt-avtal plus nu tvåprisets borttagande, hur påverkar det mig och andra

landsbygdsboende? Får jag inte göra förlustavdrag nu när jag bygger upp djurbesättning och ny fäbodgård inklusive köp av vintergård?

Jag avbryts av fjällturen Sigges försök att äta lingonen i hinken. Glad i hågen över en nästan full hink, de ska ju rensas och råröras också, smiter jag hem ifrån getterna.

Där väntar mockning i fjus och stall. Frukosten består av täte, en femton år god gammalkultur som jag fått av en säterbrukare i Stöllet, Värmland. Sedan packning av bohag; hälften kör jag till byn och resten till höstfäboden dit vi buffrar på lördag 9 september, 25 kilometer till fots.

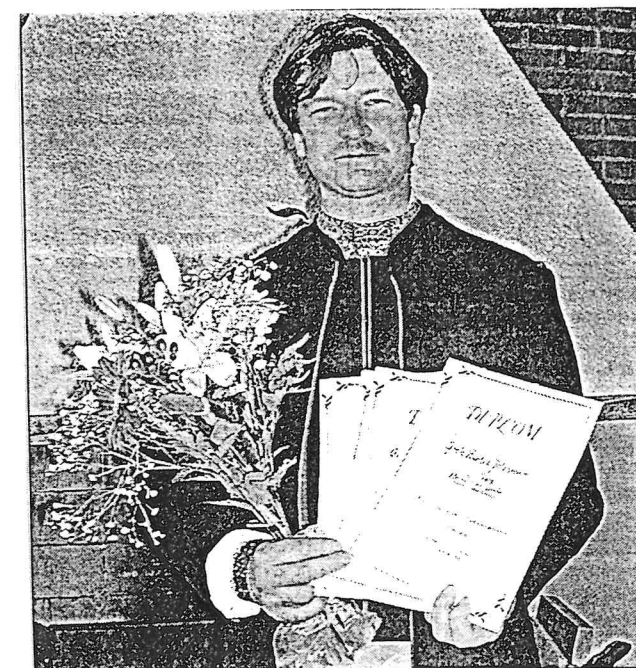
Vi stannar nog där till oktober, sedan får korna beta i byn tills snön kommer.

Ni är välkomna om ni kommer förbi Rättviks finnmark! Det är alltid roligt att träffa kollegor.

Själv är jag ensam vintertid i halva socknen och f d Boda kommun med mjölkkor.

Hälsningar från en fäbod på min tionde fäbod-sommar med kor.

Bertil Johansson, snart 28-årig tvåfäbodsystembrukare i Prästbodarnas och Lisskogs fäbod, Rättviks finnmark, Dalarna.

Goth Bertil Johansson med diplom för sina insatser för rödkullorna. Nu vet han inte om han orkar fortsätta sitt fäbodbruk efter alla motgångar.

FOTO: BENGT OLDHAMMER

Några ord 13 år senare

Bertil har nu fyllt 41 år. Han har just avslutat sin 23:e fäbodsommar. Fortfarande är han öppen för både det ljusa och mörka i tillvaron. Dalamejeriet har lämnat över till Milko, och nu hämtas mjölk både vid gård och fäbod, dessutom finns en slags leveransgaranti. Cellhaltskraven är dock hårdare. EG har blivit EU och somligt norrlandsstöd kallas EU-dito. Gatt har blivit WTO och annat har blivit något tredje etc.

Även åtling för fotografering förstör björnars naturliga beteende och gör dem till problem.

FOTO (i Bertils marker) : MANOLLO RODRIGUEZ

Värst är att björnen som låg och vilade i en mjuk grop under ungtallarna bland blåbärstuvor inte längre är ensam. Den har firat bröllop och fått barn, som gift sig och fått barn som just gift sig och fått barn och barnbarn. Det finns mycket ätbart i kulturlandskapet för björn och andra rovdjur: rådjur, älgar, myrstackar, insektsbemängda stubbar på upprädda ängar, växande säd på åkrar, tamdjur, honung, soptunnor, ja listan är lång.

Vid Prästbodarna i Rättviks äldsta skogsbetesmarker har i många år skett en åtling utan tillstånd, men med Länsstyrelsens vetskap. I stort antal ligger där människodoftande förpackningar som innehållit björnmat - nedskräpning som luktar och lockar. DNA-analys av björnskit från senaste halvan av betessäsongen 2001 visar att antalet identifierade olika björnar i betesmarken var lika många som mina mjölkkor, 11 stycken, säger Bertil.

Så här berättar han: "Björnarna i trakten har förstörts av okunnighet och missriktad uppmärksamhet. Myndigheterna har inte förmått ta sitt ansvar. Djur ändrar beteende beroende på om de uppfattar saker som positiva eller negativa. När större rovdjur efter långvariga tester av våra och våra tamdjurs reaktioner ser att det är lättast att föda sig i vår närmiljö så präglas de snabbt och lär även sina ungar, som blir ännu mer orädda och fräcka.

Om vi inte skrämmer rovdjuren direkt när de dyker upp i vår omgivning så tappar de sin rädsla och respekt för människan och givetvis försvarar de SIN mat och SITT revir och kan till och med angripa oss.

Kunskapen om djurens beteende och psykologi är inte allmän i vårt data- och industrisamhälle. Ytterst få svenskar lever numera så nära sina mjölkdjur att de märker stressen och dödsångesten hos getter och kor när de återkommande utsätts för rovdjurens uppmärksamhet. Detta ger indirekta men kostsamma rovdjursskador som sjukdomar, juverinflammationer, avmagring, fertilitetsstörningar osv.

Vi ska följa internationella konventioner och bevara den biologiska mångfalden. Lantbrukarnas betesdjur räddar hela ekosystem där skogs- och

Recension

Magnus Elander, Staffan Widstrand, Johan Lewenhaupt

Rovdjur

En förledande vacker bilderbok. Den har ambitionen att handla om Nordens fem stora rovdjur. Varg, björn, järv, lo och människa. Än en gång, bildmaterialet är storslaget. Texterna är suggestiva och sakliga. Sakliga på så sätt att det är svårt att säga att något är fel. Ändå är det något som är galet. Det saknas något. Trots all ambition.

Det som brister visar sig tydligast i de avslutande monografierna av de fem stora. Var har vi människan som ekologisk faktor? Några citat får ge vägledning:

Lodjur

"På favoritmenyn står framförallt rådjur och ren, men lon tar också gärna hare, skogsfägel och mindre rovdjur som räv, mård eller tamkatter." /.../ "Det finns inga kända fall där ett vilt lodjur oprovocerat har anfallit en människa. Men en och annan huskatt har fått sätta livet till, och flera jakthundar har blivit lodjursdödade i både Norge, Sverige och Finland, oftast i självförsvar när hundarna förföljt lodjuret under jakt."

Varg

"På våra breddgrader lever vargen mest av älg, rådjur och ren. Dessutom äter den gärna hjort, bäver, hare, vildsvin och grävling. I brist på annat kan den även äta sork, grodor och sopor. Hundar är på en del platser en naturlig del av vissa vargfamiljers diet." /.../ "Målet för stammens utbredning är att den på naturlig väg sprider sig över landet, men att föryngringar i renskötselområdet begränsas

fäbodbeten hör till Nordens mest hotade. Där finns en rad speciella växter samt svampar, mikroorganismer, insekter och större arter som fåglar osv. Våra utrotningshotade lantrasdjur är världsunika där Dalarnas och Sveriges rödkulla består av endast ca 60 hondjur. Vargarna i Sverige är dubbelt så många och dessutom av samma ras och genetiska ursprung som finska och ryska vargar. Björnarna låter sig inte längre skrämmas. Förföljelse, jakt och annan negativ uppmärksamhet är enda sättet att få djuren skygga.

Jag har bott i Prästbodarna i ett kvarts sekel. Fäbodbruket har funnits i tusen år. Frågan är om björnar och andra rovdjur nu ska få ta över helt, avslutar Bertil.

till områden utanför de så kallade åretruntmarkerna."

Björn

"Björmen är liksom människan en allätare, men med myror, bär, gröna växter, havre, kadaver, älgkalvar, renkalvar, honung och hushållsavfall på favoritmenyn." /.../ "Målet för björnstammens utbredning bör vara att den fyller ut områdena mellan nuvarande reproduktionsområden och att spridningen söderut tillåts fortsätta."

Järv

"Nordens hyena, som delvis livnär sig på kadaver som framförallt lo, björn, människa och varg lämnat efter sig."

Människa

"Svenskarna äter cirka 630 miljoner kilo kött per år, vilket blir ungefär 72 kilo kött per person och år." /.../ "En klar tendens är att människorna flyttar bort från landsbygden för att istället bo tätt tillsammans i stora städer, vilket man försöker motverka med bland annat utlokalisering av statliga myndigheter och flyktingmottagningar."

Bristen i den till stora delar värdefulla skildringen av de fem stora är oförmågan att se människan som en del av landskapet – vårt kulturlandskap. Rovdjur stör inte husdjur som kor, getter och får! Mentalt har dessa rovdjurens skildrare lämnat landsbygden. De visar symptom på antropofobi, ett slags förakt för sådana som likt Goth Bertil kämpar för att bevara spillran av traditionell kultur på marginalen.

Recension

Åke Carlsson, Tore Hagman

Gamla ekar

En gång knackade en man från Vägverket på hos förre lanthandlaren Eric Aldén, närmsta granne till en magnifik ek i Södra Härene norr om Vårgårda. Europaväg 3 skulle rustas upp.

- Antingen måste vi ta eken eller huset, sa han.
- Det får bli huset då, svarade Eric.

Nu blev det ingetdera, men Erics reaktion speglar en allmän värdering av gamla ekar.

"En gård utan träd är som ett skalligt huvud utan peruk", skriver Linné i sin *Västgöta resa*. Numera sparas nog vårdträden för sin prydnads skull och för svalkan de skänker heta sommarkvar, men kanske lever ännu skärvor kvar av gamla föreställningar om olycka eller ond bråd död för den som hugger ner ett gammalt vårdträd. I dessa gamla träd bodde också gårdens vättar och skyddsandar.

Enligt Gunnar Olof Hyllén-Cavallius har man "vid dessa bedit och offrat, serdeles på thorsdagsqvällarne och före stora högtider, för att dymedelst afvärja sjukdom, olyckor och ohell på menniskor och boskap. Offren har gemenligen varit mjölk eller öl som gjutits öfver trädets rötter."

I *Fädernas gudasaga* skriver Viktor Rydberg: "De gamla vårdträden, som växa på gårdsplanerna, hava själar, som känna med de menniskor, som de sett födas och växa upp i närheten av sin skugga. Bor en släkt länge på samma gård, och har vårdträdets själ sett många barn av den släkten leka under dess krona och växa upp till dugande menniskor, då uppstår ett förtroligt förhållande mellan vårdträdet och släkten. När den senare blomstrar, frodas vårdträdet, även i sin höga ålder, och vid vinterfesten, då det står utan blad, smyckas det av gårdsfolket med brokiga blad. Aldrig sjunga fåglarne vackrare än i vårdträdet, och när en man, som länge varit borta på sjöfärder eller krigs-äventyr, kommer hem, då hälsar honom en susning i dess krona, som väcker hans käraste barndomsminnen.

Även häradena hava sina vårdträd, under vilka rätt skipas, och folkstammarne hava sina, där de samlas till tings och rådgöra om krig och fred."

Den 28 februari 1588 förbjöd Gustav Vasa avverkning av bärande träd: ek, bok, apel, hassel, oxel, rönn och hägg. Restriktionerna kom att behållas längst för eken, beroende på dess betydelse för skeppsbyggeri. Från 1830 kunde bönderna lösa ut ekarna på den egna marken. År 1875 upphörde kronans anspråk på ekarna med undantag av kyrkans mark, där staten behöll kontrollen ända till 1933.

Teckning: Nils Forshed

Fotografen Tore Hagman har samlat ett drygt hundratal oerhört uttrycksfulla porträtt av gamla ekar i en bok där han ramat in dem med texter av Åke Carlsson och några väl valda illustrationer av bildkonstnärer med olika karaktärer, som Marina Kylberg, Elsa Beskow och Gunnar Brusewitz, dokumentära fotografier och nya teckningar av artisten Nils Forshed. Gediget, vackert, intressant och viktigt. Vi behöver då och då påminnelser som ger oss förståelse för att vi spontant reagerar som lanthandlaren i Södra Härene. Vi behöver veta att vi behöver vissa värden kring oss för vårt välbefinnande. Vi behöver förstå att allt inte kan prissättas i kronor och ören.

Författaren, landskapshistorikern och etnobiologen, levnadskonstnären Åke Carlsson är bland mycket annat också ordens mästare. En minimalist utan att det märks. Hans texter är i sin koncentrerade form rika på värdefullt vetande, som ökar bildernas betydelse och formar boken till en samlad, spännande berättelse. Ett fångslande stycke av landskapets kulturhistoria om vad som kan medverka till vår tillvaros trygghet och förklara hur viktigt det är att värna och vårda detta "in situ".

Leif Lindgren

Skärgårdens betesmarker

I Åbo Underrättelser kunde man för en tid sedan läsa att skyddsbiologen vid södra Finlands naturtjänster, Leif Lindgren, på Runebergsdagen fått motta ett litträrt pris i Universitetets solennitetssal i Helsingfors. Det känns så mäktigt och högtidligt när man läser om sådant här i finska tidningar. Författaren för dock ner det hela på ett mer jordnära plan då reportern frågar om hur han vill använda prispengarna, 4 000 euro. Han börjar tala om bilen som måste fås i skick till besiktningen, tandläkarräkning och ...

Vi känner Leif Lindgren som jordnära i ordets rätta bemärkelse. Forststyrelsen, Södra Finlands naturtjänster, är uppdragsgivare. Han har ämbetsrummet i skärgårdssentrat Kompassen i Nagu som bas för sitt arbete, vilket geografiskt sträcker sig från Björneborg till Kouvola, det som tidigare var Åbo och Björneborgs län. Dit hör den åboländska skärgården och han fick priset för boken *Skärgårdens betesmarker*.

Boken handlar om de marker som formats av traditionell boskapsskötsel. Den skildrar hur markerna sköts och ger en uppfattning om hur de skulle kunna skötas idag.

Boken är också en hyllning till dem som format skärgårdens agrara landskap. Och de bönder som fortfarande har djur som hävdar gamla fodermarker. Framställningen bygger till mycket stor del på intervjuer av 85 lokala sagesmän, varav 23 är kvinnor.

Vetskap och vetenskap blandas skönt. För en svensk läsare ger det finlandssvenska språkbruket en särskild ren och klar dimension åt texterna. Varför talar man till exempel inte om "vårdbiotoper" i Sverige?

"Idag vet vi att de formats under sekler, ja årtusenden av människans boskapsskötsel. Ännu i början av 1900-talet ansåg dåtidens vetenskapsmän att ängarna och betesmarkerna var helt naturliga vegetationstyper. Enligt denna syn representerade vårdbiotoperna och i synnerhet lövängarna här i kalla Norden de sista resterna av den efteristida värmeperiodens mellaneuropeiska lövskogsnatur."

Lindgren låter läsaren följa med i resonemang och problemlösningar. I Skärgårdshavet är ca 60 % av alla där funna kärlväxter, d v s ormbunkar och fröväxter, gynnade av vård. En del arter och underarter finns bara på vårdbiotoperna.

Många svampar finns endast på kortsnaggade ängar och upp trampade betesmarker. Bland lavarna finns flera som bara trivs på barken av ensamstående lövträd i ljusöppet läge. Bland de ryggradslösa djuren finns grupper vars arter i stor utsträckning är anpassade till vårdbiotopernas karaktär. Hur är detta möjligt? När har växterna anpassat sig till bete och slåtter? Örter och gräs har utvecklat försvarsmetoder. Många har ett kemiskt försvar. Ranunklerna eller smörblommorna och gentianorna är exempel på giftiga växter som smakar illa och därför ratas av djuren. Andra som vägtistel, rosor och sodaört är taggiga. En del gräs är sträva och mer eller mindre oätliga såsom stagg, tuvtåtel och tagväxter.

Boskapshushållningens idé var att fullt ut utnyttja betesmarkernas produktion under betessäsongen så att de under vintern och våren födda kalvarna och lammen hann växa till sig så mycket som möjligt. På hösten slaktade man och bara kärnan av boskapen stallades i de trånga fähusen. Tackor och kor skulle ha näring så att lamning och kalvning lyckades. Det var aldrig fråga om att djuren skulle växa eller korna producera nämnvärda mängder mjölk under vintern. Brist på foder, men också brist på ljus i fähusen gjorde att många kreatur var nära att störta innan våren kom.

En hisnande hypotes skisseras, megafaunateorin. Vårdbiotopernas ursprung kanske finns i fjärran pleistocen. Kanske lade vilda gräsätare, för mer än 10 000 år sedan, grunden till de livsrum som

kommer att försvinna ifall vårdbiotoperna inte längre brukas som förr. Det finns inga stora gräsätare som kan komma tillbaka och hävda sina gamla marker. Det är människan som krävs som nu måste hävda sin roll i vårdbiotoperna om inte skärgårdslandskapet ska bli fattigare.

Det kan vara spännande som en pusseldeckare att följa det komplicerade mönster som byggs upp när de minsta skär skulle skattas på foder för djuren. För att underlätta "mjölkanfärder" kunde krävas att såväl dessa som vissa beten hanterades samfällt av olika brukargrupper. Bönder som skördade det bästa höet och torparna som fick ta det som blev över. Var man bröt löv och skar röj eller vass. Hur fördelningen av slåttergemenskapers utfall skedde med lottens hjälp.

Under den gamla tiden var vårdbiotopsarealen minst tio gånger större än nu. Vårdbiotoperna bildar numera isolerade "biotopöar" som påskyndar utdöende av arter. Vissa har bara en nådatid på några år. Det är dock ingen ödesbestämd dödsdom, utan bör ses som en möjlighet. Men det krävs att målet för den totala mängden representativa ängar och betesmarker i skärgården ställs tillräckligt högt och att insatserna lokaliseras rätt.

Det är en medveten och engagerad författare som delar med sig av erfarenheter och kunskap på ett engagerande sätt. Boken är dessutom vackert typograferad och med ett utomordentligt välvalt bildmaterial. Prisvärd.

KÄKLANDSBRUK

ATT SKÄRA RÖJ

Per Grau Møller, Rasmus Ejrnæs, Andreas Höll, Lars Krogh og Jesper Madsen:

Integration af natur og kultur i forvaltning og forskning

Med bogen *Foræderlige Landskaber* fremlægger Per Grau Møller resultaterne af de tværfaglige satsninger i det åbne forskningscenter Foræderlige Landskaber. Hver af de fem tværgående satsninger fylder et kapitel i bogen. Naturen i et kulturlandskab. Integreret kystzoneforvaltning – en udfordring for dansk forvaltningspraksis og forskning. Kultur-historiske værdier i det fremtidige landskab. Den gode jord – et natur- og kulturfænomen. Bæredygtig arealanvendelse. Konfrontationen af de forskellige fag har fået forskelligt udtryk – nogle argumenterer stærkt op mod hinanden.

Hvordan sikrer vi os den natur vi vil have?

Ved en togtur gennem det danske landskab vil den opmærksomme rejsende fornemme landskabets historie når gamle bygninger og gravhøje passerer gennem togvinduet panorama. Imidlertid er det i nutidens urbaniserede og multikulturelle samfund langt fra alle som kender fortidsmindernes betydning. Fortidsmindernes værdi i kulturmiljøet beror derfor ikke på deres status som relikter fra fortiden, men stammer fra deres bidrag til nutidens landskabsopfattelse. Viktige aspekter for mange er deres bidrag til dansk identitetsfølelse og informationstavlen er derfor i dag en nødvendig del af en kulturmiljø.

Den administrative splittelse svækker utvivlsomt arbejdet med at bevare den arkæologiske kulturarv. Det arbejde ligger i museumsloven, til forskel for hvordan naturværdierne i landskabet forvaltes, alt for langt fra det åbne lands planlægning i stat og amt. En afgørende svaghed er at museerne alt for sent kommer ind i arbejdet.

Det er mange flere levn fra historisk tid end fra forhistorisk. Mange af levnene er i brug endnu, som f.eks. en middelalderkirke eller et jorddige der

karakteriserer et ejerlavsskel rundt om en hovedgårds ekspanderende marker fra 1600-tallet. Et problem er, at bevarende lokalplaner ikke forhindrer forfald af bygninger og kulturlandskab – de kan foreskrive nogle forbud mod nye bebyggelser, men ikke sikre en bevaring – det er op til lokalbefolkningen. Et andet problem er, at en bevarende lokalplan ikke kan gælde for landbrugsarealer og landbrugsbygninger i det hele taget, kun over for de ikke-produktionsbygninger og veje, skel og hegnsforløb, som ligger i et landsbymiljø. Og et kulturmiljø vil ofte kunne omfatte en helhed af arealer og bygninger, specielt når det gælder agrare kulturmiljøer.

Derfor er det nødvendigt at befolkningen, markejerne og landskabets brugere medvirker i formidling og bevaring af vor fysiske kulturmiljø. Kun på den måde bliver det en aktiv bestanddel af det levende kulturlandskab. På den andre side er det også nødvendigt, at myndighederne udvider registreringsgrunlaget for alle typer kulturmiljøer både af almindelig og særlig karakter. En sådan registrering vil være en forudsætning for formidling og beskyttelse på alle niveauer.

I forvaltningen af landskabet er der flere eksempler på at man ikke har tænkt den kulturelle dimension ind i beslutningerne, og hvor en sådan ville give et flerspektret syn på landskabsforvaltningen. Ikke mindst i forhold til kulturlandskabet er menneskers fortsatte brug af og tilstedeværelse i (landbrugs-)landskabet en vigtig dimension. Når det gælder VVM-redskabet (Vurdering af Virkninger på Miljøet), savnes en kulturhistorisk dimension. En erkendelse af at denne dimension har et indhold og en betydning er en første betingelse for at man kan lade den indgå i en afvejning af, om den fremtidige udvikling er bæredygtig.

Mange vidt forskellige interesser knytter sig til landskabet

Præsentation af ny bestyrelsesmedlem

Søren Espersen

Som indfødt bornholmer må man uundgåeligt fatte stor interesse for natur og kultur og dermed også for kulturlandskabets mange aspekter. Fra jeg første gang stiftede bekendtskab med foreningen – jeg tror det var på Årsmødet i Sønderjylland 1997 – blev jeg fascineret af foreningens bredde: tænk at pollenanalytikere, botanikere, arkæologer, geologer og folk fra den amtslige og statslige natur- og miljøadministration kunne mødes omkring den samme interesse for kulturlandskabet, under så afslappede og kammeratlige former, besøge så mange "smørhuller", hvor man ellers kun med besvær selv ville få lejlighed til at komme, og så oven i købet få et fagligt udbytte og gode kontakter med hjem! Siden var jeg med på Vega og på Øland, hvor jeg blev valgt ind i bestyrelsen.

Jeg har en baggrund som kultursociolog fra Københavns universitet 1992 med speciale i konflikten mellem landbruget og naturfrednings- og miljøinteresserne i Danmark. Jeg skrev konferens i en tid, hvor landbrugets forurening af vandmiljøet med næringsstoffer var i centrum på den politiske dagsorden og hvor konfrontationen mellem interesserne var knivskarp. Dengang var det utænkeligt at tale om at udvikle fælles interesser på tværs af fag og brancher!

Siden blev jeg ansat i Skov- og Naturstyrelsens Kulturhistoriske Kontor i København. Skov- og Naturstyrelsen hører under Miljøministeriet og havde dengang det administrative ansvar både for naturbeskyttelse, beskyttelse af kulturmiljøet og for driften af de statslige skove. Her arbejdede jeg bl.a. med at få indføjet beskyttelse af kulturmiljøet i den statslige politik på vandmiljø- og skovbrugsområdet og ikke mindst i EU's landbrugsstøtteordninger. Det sidste område har stadig min store interesse. Internationalt har jeg arbejdet med registrering og beskyttelse af kulturmiljøet i det trilaterale Vadehavssamarbejde mellem Danmark, Holland og Tyskland – et interreg IIA-projekt. Jeg har også arbejdet med de vesteuropæiske heder set som kulturlandskaber – et Raphael-projekt med deltagelse fra samtlige vesteuropæiske kystlande på nær Sverige og Frankrig. Endelig er jeg også aktiv i PECSRL: The Permanent European Committé for the Study of Rural Landscapes. Den organisation vil jeg vende tilbage til på et senere tidspunkt.

For tiden arbejder jeg som projektleder på ØstersøCenterets projektkontor i Vordingborg på Sydsjælland. Kontoret arbejder for at oprette et center for forskning, formidling og erhvervsudvikling inden for Østersøen miljø og kulturhistorie.

Det tværfaglige samarbejde om kulturlandskabet er utroligt vigtigt både på nationalt og på internationalt plan. Foreningen har en tradition for det tværfaglige. Det er der ikke mange andre tilsvarende foreninger, der har. Alene af den grund håber jeg det lykkes at få vendt de seneste års nedgang i foreningens medlemstal.

Nogle vil måske hævde, at foreningens mål med at opnå en bedre beskyttelse af kulturlandskabet nu er opnået gennem fredninger, planlægning og øget folkelig forståelse. Men der er lang vej endnu. Der mangler stadig en grundlæggende erkendelse af, at kulturlandskabet kun kan bevares gennem en stadig, men skånsom, benyttelse, og at der må skabes velegnede økonomiske og organisatoriske rammer herfor. EU's landbrugsstøtteordninger f.eks. De skal revideres i de kommende år som en konsekvens af EU's udvidelse. Vi ved, at der fremover vil blive afsat flere midler til udvikling af landdistrikterne og til beskyttelse af f. eks. Vandmiljøet. Hvis vi ønsker at få en rimelig andel af EU-midlerne afsat til beskyttelsen af et levende kulturmiljø er det på høje tid at starte lobbyarbejdet nu!

Hermed har jeg givet bolden op til et af de emner, jeg gerne vil arbejde med inden for Nordisk Kulturlandskabsforbund.

Gabriele Prenzlau-Enander

Jag arbetar på Stockholms läns museum sedan slutet av 80-talet, med kulturlandskapet i länet. Det är mycket stimulerande. Många tänker inte på att samtidigt som länet har landets största tätortsområde har det även mycket landsbygd och glesbygd i ytterregionerna. Jag har bland annat skrivit två kommunala kulturmiljöprogram. Ett handlar om delar av skärgården, och just skärgården och kustregioner är mitt specialintresse. Därför har de senaste årsmötena inom Nordiska Kulturlandskapsförbundet passat mig som handen i handsken. Jag var med i Åbolands skärgårdar, på Vega, i Skagen och nu senast på Öland.

Kulturlandskapsförbundet kom jag i kontakt med genom Lena Bergils. Hon för som en virvelvind in på läns museet och var dess chef ett antal år. År som hon bland annat utnyttjade till att introducera ett större och bredare kulturlandskapstänkande hos personalen. Jag blev inspirerad och fortsätter nu att arbeta i den andan. Därför är det roligt att få komma med i styrelsen där dessa frågor ventileras ur olika synvinklar.

Min utbildning är en traditionell museiutbildning med etnologi, arkeologi och historia. Jag gifte mig tidigt och efter det att våra tre flickor hade vuxit ur småbarnsåldern kompletterade jag med kulturmiljövård och nu senare med agrarhistoria på Ultuna. Tyvärr har jag ingen biologisk

utbildning men Lena lät mig gå på flera intressanta kurser inom den statliga kampanjen "Markernas mångfald" där jag lärde mig mycket. Vid närmare eftertanke har jag alltid varit intresserad av både växter och fåglar, kanske beroende på att jag är uppvuxen på en lantgård under 50- och 60-talen. Nu har vi ett torp i skärgården där familjen njuter av somrarnas härliga dagar.

Mats Folkesson

Länsantikvarie i Halland. Förmodligen född på Hisingen i Alingsås skärgård. Museiförflutet. Kan inte se skillnad på kultur och natur.

Mats är en resultatnriktad och pragmatisk gammal. Han är en varm, medmänsklig och cynisk person. Trivsamt, disträ, egotrippad, omtänksam och avväpnande självmedveten. Van att prioritera samt duktig på att improvisera och delegera. Därför är det exempelvis typiskt att han inte levererat sin självbiografiska skiss i tid före pressläggningen utan överläter presentationen till redaktören. Han litar på andra!

- De som behöver känna mig, lär känna mig.

- De jag behöver kontakt med, kontaktar jag.

Så skulle han kunna säga. Han är öppen och lätt att arbeta med. Han kan ställa bra frågor. Och han visar omedelbar uppskattning.

NORDISKA KULTURLANDSKAPSFÖRBUNDET

LOMMEN, ISSN 1102-6553 är en tidning för förbundets medlemmar.

STYRELSEN tar emot idéer och svarar på frågor om förbundet. Det går bra att kontakta vem som helst. Den som har ordet "kontakt" efter sitt namn har dock som särskild uppgift att hålla det nationella medlemsregistret aktuellt. Årsavgiften är 200 kronor eller 20 € för enskilt medlemskap och 30 kr resp 3 € för familjemedlemmar. Studenter och pensionärer betalar 100 kr resp 10 €. Institutioner kan betala 500 kr eller 50 €, vilket ger vissa förmåner.

ORDFÖRANDE

Arnold Samuelsson, Tre vänners väg 58, S-353 59 KALMAR. Tel +46-(0)480-14 216. Arbete: Högskolan i Kalmar. Tel +46-(0)480-44 62 50. Email: arnold.samuelsson@swipnet.se

VICE ORDFÖRANDE

Søren Espersen, kontakt, Stenstykkevej 34 DK-2650 Hvidovre Tel +45 36 78 30 28 Email: tordenhuset@vip.cybercity.dk Email: ostersocenter@vordbkom.dk

SEKRETERARE

Mats Folkesson, Länsstyrelsen S-301 86 Halmstad. Tel +46 13 20 40, +46-070 6833340 (gsm) +46 0346 40034 (bost) Email: mats.folkesson@n.lst.se

KASSÖR

Jan Morten Hoglo, kontakt, N-7750 NAMDALSEID Tel +47 74 27 98 14, Email: jan.hoglo@c2i.net

Kurt Borella, Tornebjerggårdsvej 5, DK-3400 HILLERÖD. Tel +45 48 17 41 81. Arbete: Allerød kommune, Vassingrødvej 2, DK-3540 LYNGE. Tel +45 48 18 80 66, Fax +45 48 18 78 46. Email: kubo@alleroed.dk

Päivi Maaranen, kontakt Timmerdammsvägen 5 J 109, SF-00640 HELSINGFORS. Tel +358 40 588 25 71 Arbete: Museiverket, PB 913, SF-00101 HELSINGFORS Tel. +358-40-86 49 406. Email: paivi.maaranen@utu.fi

Gabriele Prenzlau-Enander, kontakt, Fältvägen 19 S-132 35 SALTSJÖ-BOO. Tel +46 08 7157201 Email: gabriele@lansmuseum.a.se

Camilla Rosengren, Båtviksallé 10 C 40, SF-00810 HELSINGFORS. Tel +358-9-693 19 48, Arbete +358-9-693 13 10 +358-050 5444945 (gsm). Email: camilla.rosengren@sci.net

Steinar Sorli, Svartediksvei 14 c, N-5009 BERGEN. Tel +47 55 31 55 17, +47 97 16 07 04 (gsm) Arbete: Fylkesmannen i Hordaland, Statens Hus Kaigt. 9 Lantbr. avd. PB 7315, N-5020 BERGEN. Tel +47 55 57 21 54, Fax +47 55 57 21 41. Email: steinar.sorli@fm-ho.stat.no

Styrelsens kontakter på ISLAND, FÄRÖARNA och ALAND är

Birgitta Spur, Sigurjón Olafsson Museum, Laugamestanga 70, IS-105 REYKJAVÍK. Tel +354 553 29 06, Fax +354 581 45 53.

Símun Arge, Føroya Fornminnisavnið, PB 1155, FR-110 TÓRSHAVN. Tel +298 10 700

Marita Karlsson, V. Skolgatan 1, SF-22100 MARIEHAMN. Tel +358-18-16 887. Arbete: Landskapsstyrelsen, PB 60, SF-22101 MARIEHAMN. Tel +358-18-25 000, Fax +358-18-17 440.

REDAKTÖR

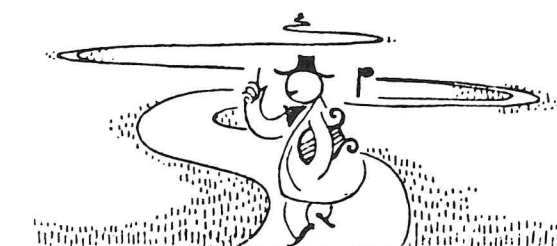
Kelvin Ekeland, Hålsjö 8375, S-820 64 NÄSVIKEN. Tel +46-(0)650-335 39, Fax +46-(0)650-381 86. Email: bergils.ekeland@telia.com

KANSLI

Nordiska kulturlandskapsförbundet, Hälsinglands museum, Storgatan 31, S-824 30 HUDIKSVALL. Tel +46 (0)650-196 00, Fax +46-(0)650-381 86 Email: halsinglands.museum@hudiksvall.se

Postgirokonton finns i respektive land

Danmark: 8 96 50 80 (c/o Søren Espersen)
Finland: 800018-70845295 (c/o Päivi Maaranen)
Norge: 0533 07 03 603 (c/o Jan Morten Hoglo)
Sverige: 77 52 09-0 (c/o Gabriele Prenzlau-Enander)

I følgende Grundsætning mener nu jeg at ha løst Alverdens Problemer: Man skal følge den gyldne Middelvej – selv naar den gaar til Extremer